

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін

На правах рукопису

Ель-Балеуті Ясмiна Мохамедiвна

СХІДНА ПОЛІТИКА ФРН
(ВІД СЕРЕДИНИ ХХ СТ. – ДО СЬОГОДЕННЯ)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр»
за спеціальністю 291 – міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Науковий керівник:
кандидат політичних наук, доцент
Дмитренко Оксана Сергіївна

Київ – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК «НОВОЇ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ЯК ПОЛІТИКИ РОЗРЯДКИ ЗА ПРАВЛІННЯ В. БРАНДТА (1969–1974РР.)	8
1.1. Шлях В. Брандта від емігранта до канцлера у ФРН	8
1.2. Загальні положення «Нової східної політики» В. Брандта (1969–1974 рр.)	12
1.3. Секрети успіху «Нової східної політики» В. Брандта та її вплив на інші країни світу	24
Висновки до 1 розділу	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ «СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ФРН ЗА ЧАСІВ ГОЛОВУВАННЯ НАЙВІДОМШИХ НІМЕЦЬКИХ КАНЦЛЕРІВ	30
2.1. Зовнішньополітичні пріоритети уряду Г. Шмідта (1974–1982 рр.)	30
2.2. Реалізація східної політики ФРН Г. Колем (1982–1998 рр.)	36
2.3. Основоположні засади східної політики ФРН канцлера Г. Шредера (1998–2005 рр.)	44
Висновки до 2 розділу	50
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У СХІДНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРН (2005–2024 РР.)	53
3.1. Німецько-українські відносини під час правління А. Меркель (2005–2021 рр.)	53
3.2. Позиція Німеччини на початку повномасштабної війни в Україні (з 24 лютого 2022 року)	60
3.3. Основні пріоритети східноєвропейської політики Німеччини щодо України у 2023–2024 рр.	65
Висновки до 3 розділу	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЄС – Європейський Союз

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

СДПН – Соціал-демократична партія Німеччини

ХДС/ХСС – Християнсько-демократичний союз і Християнсько-соціальний союз (об'єднання коаліцій)

ЄЕС – Європейська економічна спільнота

НДР – Німецька Демократична Республіка

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ВДП – Вільна демократична партія

ФЧР – Фракція Червоної Армії

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ЦЄІ – Центральноевропейська ініціатива

РФ – Російська Федерація

ВРУ – Верховна Рада України

ППО – Протиповітряна оборона

KfW- Кредитна Установа для Відбудови

т.д. – так далі

рр. – роки

ст. – століття

ВСТУП

Актуальність дослідження. Німеччина як впливовий суб'єкт на міжнародній арені, залишалася і продовжує залишатися в полі зору міжнародного середовища. Налагодження відносин із країнами Східної Європи протягом багатьох років зберігається актуальним пріоритетом зовнішньої політики Німеччини, оскільки дане співробітництво має як економічну зацікавленість для Німеччини (про що свідчить обмін в сфері торгівлі, вклад в енергетичну складову), так і геополітичну (оскільки в Східній Європі дуже часто відбуваються конфлікти, які призводять до порушення миру та стабільності в Європі загалом).

Варто зазначити, що «Східна політика» Німеччини ще на самому початку впровадження мала значний успіх, адже саме завдяки ній німецький уряд зміг подолати кризові ситуації та нарешті об'єднати Західну та Східну частини Німеччини. Дана політика стала точкою відліку до побудови нових відносин із обома частинами Німеччини. Крім цього, були нарешті налагоджені відносини із Польщею, Чехословаччиною та багатьма країнами колишнього Радянського Союзу. «Східну політику» можна визначити як різноманітну у своєму прояві. Вона намагається створити атмосферу мирного співіснування в Європі, створюючи демократичне середовище, але при цьому прагне закріпити свій вплив у країнах Східної Європи.

Східноєвропейська політика не могла не захопити й Україну як вектор, на який наразі акцентовано найбільше уваги. Війна в нашій країні сподвигла Німеччину до перегляду стратегії ведення «Східної політики» та Стратегії національної безпеки. Німеччина, як лідер на міжнародній арені не змогла залишитися осторонь і саме тому з 2014 року виступала і продовжує виступати посередником між Україною та Росією, збагнувши нарешті, що налагодження відносин із Росією усі ці роки було помилкою. На сьогоднішній день, співпраця з Україною є ключовою задачею в рамках східноєвропейської політики Німеччини. Через загострення ситуації в нашій країні та з кінцем спокою в Європі, співпраця між обома країнами спрямована на такі ключові сфери як

економічна, військова, гуманітарна, енергетична і т.д. Німеччина виступає також головним актором на міжнародній арені на шляху до європейської інтеграції. Саме завдяки порадам та допомозі від німецького уряду, Україні вдалося підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, а іншим країнам стати повноправними членами Співтовариства (Польщі, Словаччині, Угорщині і т.д.).

Наостанок, можна додати, що «Східна політика» Німеччини, як об'єкт дослідження є надзвичайно актуальною також і завдяки тому, що Східна Європа, зокрема Україна, наразі стикнулися із проблемою міграції населення. Тож міжнародне суспільство спостерігає за тим, як ключовий лідер в Європі – Німеччина намагається врегулювати дану ситуацію та всіма силами допомагає українським біженцям, надаючи їм комфортні умови для життя.

Тож, як можна зрозуміти, що саме геополітична нестабільність Східної Європи та Німеччина як лідер у врегулюванні конфліктів та забезпеченні стабільності в даному регіоні, приковує увагу дослідників до аналізу даної теми.

Аналіз джерел дослідження та публікацій. До аналізу «Східної політики» Німеччини залучені як вітчизняні, так і іноземні фахівці з наукової спільноти. Значний внесок в дослідження даної тематики внесли такі вітчизняні вчені як: А. Мартинов [17,18], І. Куса [15], Г. Харлан [32,33,34], О. Дзюба [6], Є. Жуков [7], С. Сокол [27], С. Стельмах [29] та інші.

Серед іноземних дослідників можна виділити таких: S. Kieninger [40,41], C. Unger [51], H. Wentker [52], P. Merseburger [43], H. Palmer [45], R. Reagan [46] та інші.

Метою дослідження є розкриття особливостей ведення «Східної політики» Німеччини за правління різних канцлерів у період з 1969–2024 рр. та з'ясування ролі України в даній політиці.

Згідно поставленої мети були сформовані такі **завдання**:

- Проаналізувати тернистий шлях «засновника» «Нової східної політики» В. Брандта від емігранта до посади канцлера ФРН;

- Окреслити основні положення «Нової східної політики» за правління В. Брандта;
- Виділити ключі успішної реалізації «Східної політики» В. Брандта та її вплив на інші країни;
- Розкрити зовнішньополітичні пріоритети «Східної політики» Г. Шмідта та Г. Коля;
- З'ясувати ключові засади «Східної політики» Г. Шредера;
- Дослідити характер німецько-українських відносин за правління А. Меркель;
- Висвітлити німецьку позицію в російсько-українській війні та пріоритети українсько-німецького співробітництва у 2023–2024 рр..

Хронологічні та географічні рамки дослідження. Дана тема охоплює країни Східної Європи та період з 1969–2024 рр..

Об'єктом дослідження є Східноєвропейська політика Німеччини у різні роки.

Предметом дослідження є реалізація Східної політики Німеччини такими відомими канцлерами як В. Брандт, Г. Шмідт, Г. Коль, Г. Шредер, А. Меркель та О. Шольц.

Методи дослідження. У процесі вивчення та аналізу даної теми були використані загальновідомі наукові методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, пояснення) та порівняльно-історичні.

Практичне значення дослідження. Матеріали дослідження можна використовувати при вивченні історії розвитку відносин Німеччини із країнами Східної Європи. Дана інформація може бути використана під час підготовки до семінарських занять із таких дисциплін як «Політологія», «Зовнішня політика Європи», «Історія міжнародних відносин», а також для ознайомлення учням 5–11 класів.

Структура і обсяг бакалаврської роботи. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел та літератури (52

позиції). Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 80 сторінок, з них 71 сторінка основного змісту дослідження.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК «НОВОЇ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ЯК ПОЛІТИКИ РОЗРЯДКИ ЗА ПРАВЛІННЯ В. БРАНДТА (1969–1974РР.)

1.1. Шлях В. Брандта від емігранта до канцлера у ФРН

Формування та розробку «Нової східної політики» пов'язують саме із четвертим канцлером ФРН, лауреатом Нобелівської премії миру – В. Брандтом. Дуже часто у наукових статтях можна помітити, що В. Брандта називають найзагадковішим канцлером ФРН, тож перш ніж дійти до аналізу «Східної політики» хотілося б з'ясувати в чому ж загадковість даного політика та проаналізувати його життєвий та політичний шлях до омріяної посади.

Видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська організація» зазначає, що поява на світ В. Брандта 18 грудня 1913 року стала рушійною силою до зміни покоління в німецькому суспільстві, адже в майбутньому він як прихильник Соціал-Демократичної партії, прийде до влади в ФРН [20, с. 165].

В середині ХХ століття у Веймарській республіці відбувалися сутички між молодим поколінням, адже половина молоді відносила себе до націонал-соціалістів, а інша половина була прихильниками ідей саме лівого руху, який мав своєрідне розгалуження на комуністів та соціал-демократів. Тож не важко здогадатися, що майбутній канцлер ФРН Карл Фрам (справжнє ім'я політика) виявив зацікавленість саме до соціал-демократів.

Як зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська організація», що прихильність до соціал-демократичних поглядів привела його у 1929 році до Соціал-Демократичної партії Німеччини. Внутрішні сутички в Німеччині, які призвели прихід до влади нацистів 30 січня 1933 року, змусили В. Брандта переїхати до Норвегії. Емігрувати йому допомогла координуюча на той час соціал-демократична співдружність скандинавських країн. Життєвий період з 1933–1936 рр. Карла Фрама (справжнє ім'я політика) характеризується такими діями: вивчення європейської історії та політики, дослідження марксистських теорій та опанування нових навичок

таких як журналістика, які допомогли йому налагодити контакт із норвезькими соціал-демократичними видавництвами. Всі ці знання допомогли В. Брандту під час його майбутньої політичної діяльності [20, с. 166].

Лютий та кінець червня 1937 року пов'язаний із перебуванням та активною діяльністю В. Брандта вже в Іспанії. Там він взяв на себе зобов'язання голови німецької секції «Об'єднаної робітничої марксистської партії». І в цей же період він мав нагоду виступити на одному із засідань Лондонського Бюро, де звітував про комуністичну політику Іспанії. Проте діяльність Карла Фрама, яка була зашифрована під псевдонімом В. Брандт, була викрита нацистськими спецслужбами, котрі і сприяли позбавленню громадянства політика у 1938 році.

1940 рік став переломним для майбутнього канцлера. Як зазначає О. Підлуцький у своїй статті «Віллі Брандт: політик який став великим схиливши коліна», що у 1940 році, коли нацисти сприяли загарбанню Норвегії, В. Брандт опинився в німецькому полоні, оскільки числився як норвезький військовослужбовець. Але у полоні він пробув недовго, оскільки після поразки Норвегії, німці повертали полонених додому. В. Брандту, який на той час шифрувався під іншими іменами вдалося отримати квиток до Осло і звідти поїхати до Швеції, де він зміг нарешті отримати норвезьке громадянство та продовжити займатися підпільними справами. Всі ці події пішли на користь політику, оскільки він нарешті збагнув, що демократична держава – це ключ до покращення ситуації в країні [22].

Annalena Staudte-Lauber у своїй статті SPD акцентує увагу на те, що у 1945 році В. Брандту поталанило приїхати до Німеччини, але поки що як норвезькому журналісту. У своїх тодішніх працях він вказував на те, що СРСР та США у своїй боротьбі прагнуть придушити німців. 1947 рік став поштовхом до початку політичної кар'єри В. Брандта, адже саме тоді він очолив посаду прес-секретаря норвезької військової місії і дійшов думки, що треба спрямовувати політику на об'єднання Німеччини та побудову правової демократичної держави [38, с. 117].

У 1948 році В. Брандту нарешті вдалося повернути паспорт громадянина Німеччини, щоправда вже під своїм псевдонімом (справжнє ім'я Карл Фрам). Але це навпаки пішло йому на руку, адже завдяки новому імені, йому вдалося повернутися до СДПН. Вже у 1949 році політик активно брав участь у різноманітних соціал-демократичних об'єднаннях, таких як соціал-етичний рух за Об'єднані Штати Європи.

Як зазначає Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», що у період 1949–1957 років В. Брандт, який на той час був вже поновлений у складі СДПН, подавав свою кандидатуру на посаду депутата Бундестагу. Паралельно із цим йому вдалося очолити посаду президента Палати депутатів Західного Берліну. Він хотів запровадити політичний курс, який би сприяв залученню міста до ФРН [20, с. 168].

Вже 3 жовтня 1957 року В. Брандту вдалося зайняти посаду бургомістра Західного Берліну. В цей період він почав активно діяти і доклавши максимум зусиль зміг довести, що Західний Берлін має право бути представником в Європейському Економічному Співтоваристві.

В. Брандт не зупинявся на досягнутому і продовжував обіймати нові посади і розвивати свою політичну кар'єру. Видавництво Лібер.ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція» зазначають, що вже з 1 грудня 1966 року В. Брандт відмовився від колишньої посади на користь нової посади міністра закордонних справ та віце-канцлера у ХДС-ХСС. На жаль, йому довелося обійняти ці посади в досить непростий час, коли потрібно було розгрібати результати кризи ЄЕС. Але не дивлячись на перепони, В. Брандту вдалося налагодити дружні відносини із В. Хальштейном, котрий представляв німецькі інтереси в ЄЕС. Секрету тут немає, вони просто обидва були прихильниками повільної політики, тобто досягнення цілей малими кроками [20, с. 173].

Не менш важливою проблемою, з якою стикнувся В. Брандт під час своєї кар'єри міністра закордонних справ – це тероризм від лівих партій. Політик неодноразово наголошував на тому, що народовладна держава має засуджувати

тероризм та зосереджувати усі свої сили на його придушення. Проте вже в той період у суспільстві простежувалися ознаки державного тероризму. До прикладу, в тому ж 1968 році армія НДР вдалася до придушення демократичних процесів, які тоді тільки почали зароджуватися у Чехословаччині.

В. Брандт мав на меті встановити паритетні «німецько-німецькі відносини», але для цього потрібно було зробити ряд дієвих кроків, а саме: покращення кооперація з СРСР та визнати нарешті тодішні кордони Центрально-Східної Європи. Крім цього, для вирішення цих завдань необхідно було налагодити взаємодію із західними союзниками Німеччини. Саме з цією метою за ініціативи Німеччини на пару із Великою Британією було запроваджено Європейську групу країн – учасниць НАТО.

Усі пропозиції та дії коаліції ХДС-ХСС, які виконувалися за сприяння В. Брандта були високо оцінені іншими політиками, адже не можна заперечувати той факт, що ФРН вдалося посилити свої позиції на міжнародній арені, а соціал-демократам посилити свій авторитет.

Тож, не дивно, що 28 вересня 1969 року результати виборів були на користь соціал-демократів, прихильником яких був В. Брандт. І саме тому, політик став частиною коаліції Вільної демократичної партії і вже 21 жовтня 1969 року офіційно став канцлером ФРН, який закликав діяти на користь держави вже сьогодні.

Отже, можна узагальнити, що шлях В. Брандта до омріяної посади канцлера ФРН був дуже тернистим та довгим. Його називають найзагадковішим канцлером та політиком, тому що маючи усі неприйнятні для суспільства на той час ознаки: відсутність вищої освіти, постійні еміграції, пролетарське минуле, В. Брандту вдалося отримати довіру німецького суспільства та запустити процес суттєвих перетворень у Німеччині. Він не боявся виступати проти нацистів, які тоді загарбали до своїх рук політичні процеси країн, а одразу став на вірний шлях до соціал-демократів.

Маючи сталеві нерви, упертий характер, вміння приймати виважені рішення навіть у кризових ситуаціях, В. Брандт впевнено дійшов до своєї мети – очолив посаду канцлера ФРН і створив правову демократичну державу.

1.2. Загальні положення «Нової східної політики» В. Брандта (1969–1974 рр.)

21 жовтня 1969 року В. Брандт нарешті зайняв посаду голови уряду ФРН. Він пообіцяв, що зробить Німеччину більш демократичною державою і закликав діяти вже зараз, не відкладаючи на потім. Свою зовнішню політику він вибудовував на досить практичних та вигідних прагненнях. Зокрема, він позитивно оцінив прагнення Європи провести загальноєвропейську нараду з важливих питань безпеки та кооперації, адже по факту дана конференція стала б поштовхом до процесу розрядки на міжнародній арені, а також сприяла б розквіту європейської демократії.

Східна політика, яка з'явилась під час канцлерства В. Брандта, за його словами повинна брати свій початок із заходу та сприяти трансатлантичній солідарності. І як зазначає О. Дзюба у своїй статті «Формування позитивного культурного іміджу (на прикладі Німеччини)», дана політика мала сприяти налагодженню та покращенню відносин та співробітництва із країнами, які мали прорадянські погляди на той час [6, с. 228].

А. Мартиненко у своїй статті «Нова Східна політика Віллі Брандта» вказує на те, що прийшовши до влади, новообраний канцлер В. Брандт змінив кардинально вектор політики, яка була за його попередників і вирішив відійти від політики невизначеності до встановлення відносин із Радянським Союзом та іншими країнами Східної Європи. Звичайно, такі зміни мали певну користь для Німеччини, адже нарешті б вона змогла мати біля себе союзників серед країн Східної Європи (Польщі, Чехословаччини), яких так довго відлякувала політика невизнання та політика помсти, котру впровадив колишній канцлер ФРН К. Аденауер, і саме через це вони були прихильниками політичних поглядів Радянського Союзу [16].

Не менш важливим зовнішньополітичним напрямом у політичній доктрині В. Брандта було підтримка Європейського Економічного Співтовариства на шляху до його розширення. Для виконання своєї східноєвропейської політики, Німеччина мала б заручитися підтримкою Франції.

Першими кроками у політиці В. Брандта були наступні дії, які описало видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», а саме 28 вересня 1969 року ФРН знайшла сміливість і підписала досить-таки важливий Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, який би поставив крапку пліткам про агресію Німеччини. Таким чином В. Брандт прагнув перейти до політики повного взаєморозуміння, яке на жаль зникло під час головування колишньої «великої коаліції». Крім цього, даний крок сприяв би покращенню відносин з СРСР та країнами Східної Європи загалом [20, с. 178].

У період з 1–2 грудня 1969 року відбувся саміт глав держав ЄЕС, де В. Брандт разом із тодішнім головнокомандувачем Франції Ж. Помпіду домовилися про запровадження спільної політики у галузі сільського господарства, а також сприяли відновленню перемовин щодо подальшого розширення та вступу до ЄЕС Великої Британії. Не менш важливим на саміті постало питання про фінансування, де було вирішено сформувати бюджет так званого Спільного ринку. В. Брандт також сприяв створенню своєрідних консультацій міністрів закордонних справ, які стали поштовхом до покращення європейського об'єднання та співробітництва у політичній сфері.

В. Брандт також посприяв тому, щоб сільськогосподарська продукція Європи довго залишалась конкурентоспроможною на ринку. Для цього він запропонував збільшити ціни на сільськогосподарську продукцію, і це б свою чергу покращило б життя працівників і ситуацію загалом. В результаті, були створена так звана сільськогосподарська грошова допомога, яка не задовольняла деяких країн-членів ЄЕС, в результаті чого виникли певні суперечності.

Як зазначає Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», В. Брандт сприяв тому, що ЄЕС почав отримувати власні кошти, які не залежали від національних урядів. Тобто, канцлер запропонував країнам-членам Співтовариства вносити регулярні збори на товари у галузі сільського господарства та частину грошей, які країни отримують у результаті Спільного зовнішнього тарифу. Дана пропозиція посприяла створенню спеціальних спільних фондів, і в першу чергу така ідея викликала неабиякий інтерес у Франції. Такі кроки та пропозиції В. Брандта по факту створили так звану об'єднану Європу і сприяли налагодженню відносин із Францією [20, с. 179].

Політика В. Брандта, як вже зазначалося раніше, окрім вирішення питань західноєвропейської інтеграції, мало ще і інший вектор – східноєвропейський, який був направлений на покращення відносин із соціалістичними країнами Східної Європи. Здавалося, що це абсолютно різні напрями, але у баченні В. Брандта ці два вектори були взаємопов'язані. Зокрема, покращення відносин із країнами Східної Європи, сприяло б посиленню авторитету ФРН у процесах європейської інтеграції. Крім цього, та сама активна позиція та залучення В. Брандта до розвитку ЄЕС сприяла позитивному результату східної політики канцлера.

Соціально-ліберальна коаліція на чолі із В. Брандтом створила певний план, якого б вони мали дотримуватися задля отримання задуманих результатів в рамках «Нової східної політики». У січні 1970 року пройшли переговори у Москві, у яких брали участь Е. Бар – тодішній радник В. Брандта та міністр закордонних справ СРСР А. Громико. А вже 22 січня 1970 року В. Брандт направив лист до голови ради міністрів НДР В. Штофа із проханням про покращення відносин між двома на той час окремими німецькими державами.

В той же час відбулися певні позитивні зрушення у процесах європейської інтеграції. Зокрема, як зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», новий президент Франції Ж. Помпиду, скасував заборону на вступ Великої Британії до Співтовариства,

яку колись висловив його попередник де Голль. Не дивлячись на те, що певні питання такі як свобода підприємництва та торгівлі, фінансова сфера, економічне співробітництво вже були налагоджені та вирішені, залишалися незакритими й інші проблеми, такі як наднаціональне співробітництво та транспортна галузь. Ці сфери потребували певних трансформаційних змін, які б також покращили б діяльність ЄЕС. Крім цього, стало зрозуміло, що тодішній Римський договір не справлявся із своєю задачею, а саме – він не визначав ключових положень політики Європейського Економічного Співтовариства. Дані ідеї відіграли позитивну роль у запровадженні «Нової східної політики» [20, с. 182].

Вже 12 серпня 1970 року було укладено та підписано Московський договір між ФРН та НДР. Даний документ, за словами Р. Merseburger «Willy Brandt 1913-1992. Visioner und Realist», став історичним та ключовим у налагодженню двосторонніх відносин між країнами після війн, а також поштовхом до покращення відносин ФРН із країнами Східної Європи [43, с. 317].

Проте, В. Брандт, не дивлячись на те, що хотів налагодити відносини із СРСР, був із цим досить обережним, адже він вважав що тодішній керівник СРСР Леонід Брежнєв мав так звані консервативні погляди. Саме тому він вирішив діяти на випередження, аби не почути негативні вислови щодо визнання післявоєнних кордонів, канцлер спільно із міністром закордонних справ В. Шеєлем надіслали тодішньому керівництву Радянського Союзу так званий «Лист про німецьку єдність», де чітко пояснили, що вони обов'язково залишають за собою можливість надати право німецькому народу на самовизначеність.

Проте, не тільки із СРСР Німеччина хотіла налагодити відносини, її також цікавило співробітництво із Польщею. Польща, на думку В. Брандта могла б стати певним рушієм до змін у НДР. Головною умовою у налагодженні відносин із Польською Народною Республікою було визнання післявоєнних кордонів по лінії Одер – Нейсе. Все ж домовленості вдалося досягнути і вже 7 грудня 1970

року у Варшаві обидві країни (тобто ФРН і Польща) підписали Договір про недоторканність західних кордонів по лінії Одер – Нейсе. В той же день сталась дуже історична подія, яку одразу пригадують всі політики, коли розповідають про В. Брандта. Як зазначає О. Підлуцький у своїй статті «Віллі Брандт: політик, який став великим схиливши коліна», що канцлер знайшов у собі мужність і став на коліна перед монументом жертвам нацизму у Варшаві. Таким чином, він висловив свої вибачення перед народом з приводу злочинів, які вчиняв гітлерівський уряд. Хоч політик і не мав абсолютно ніякого відношення до усіх тих нацистських злочинів, які чинив А. Гітлер, він все одно пішов на такий крок, що свідчить про неабияку людяність політика. Цей день, більшість вважають днем краху і остаточного одужання Німеччини від гітлерівських установок [22].

Можна з впевненістю казати про те, що «Східна політика» В. Брандта сприяла звільненню від своєрідних обмежень суверенітету у країнах Східної Європи. А також Західна Європа нарешті проклала шлях до успішної кооперації із країнами Східної Європи, яку давно планувала. Політичний напрям тоді був обраний дуже правильно. Як зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», у грудні 1970 року у Польщі почалися придушення масових протестів, які стали поштовхом до реалізації руху опору не тільки серед поляків, але і інших народів Східної Європи [20, с. 183].

В рамках східної політики, В. Брандт звичайно не забував приділяти увагу також і «німецько-німецьким» відносинам. Тож вже 19 березня 1970 року в місті Ерфурті, а пізніше і 21 травня 1970 року в місті Кассель були проведені важливі переговори із тодішнім головою уряду НДР В. Штофом. Ці переговори призвели до того, що нарешті було визнано статус-кво Західного Берліну.

Вже 3 вересня 1971 року між зацікавленими сторонами було укладено договір про особливий статус Західного Берліну. Нарешті, В. Брандт закрив своєрідний гештальт з приводу цього питання, яке тягнулося ще з часів, коли він був бургомістром Західного Берліну. До речі, не дивлячись на певну критику

з боку політиків щодо зовнішньополітичних напрямів В. Брандта, його високо оцінили інші. Як зазначає О. Підлуцький у своїй статті «Віллі Брандт: політик, який став великим схиливши коліна», за досить успішні та швидкі обіцяні результати у східній політиці, вже в грудні 1971 року В. Брандта було нагороджено Нобелівською премією миру. В додаток до цього, В. Брандт отримав гарантії щодо безпеки для своєї країни, вступ і ФРН і НДР до ООН, угоду «Газ-труби» (тобто СРСР обіцяв робити експорт газу до Німеччини). Ну і звичайно, що вже на той час СРСР і Німеччина змогли налагодити торговельні відносини і стати міцними партнерами [22].

В цей же період відбулися русійні зміни в європейській інтеграції, до якої, як ми зрозуміли, був причетний і В. Брандт. 23 червня 1971 року були завершені переговори про вступ Великої Британії до ЄЕС. 22 січня 1972 року Велика Британія, Данія, Ірландія підписали угоду про вступ до Співтовариства. Дипломатичні та політичні успіхи В. Брандта дуже не подобалися прихильникам правоцентризму. Критиці підлягали і договори, які були підписані в рамках східної політики.

21 грудня 1972 року сталась ще одна вагома подія про яку зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», а саме підписання договору про основи відносин між ФРН та НДР. Даний договір став поштовхом до налагодженню відносин між двома розділеними в результаті «холодної війни» країнами. Вже 21 червня 1973 року дві на той момент окремі німецькі держави стали членами ООН [20, с. 187].

Станом на 1973 рік В. Брандту вдалося покращити відносини із СРСР та Польщею, тож наступною була Чехословаччина. Певна частина німців, а саме судетські німці були невдоволенні таким рішенням канцлера. Проте це не завадило Німеччині укласти договір із Чехословаччиною у грудні 1973 року про нормалізацію відносин у всіх сферах. Мюнхенська угода, яка була укладена в 1938 році зобов'язувалась визначатися як «недійсна». Обидві країни таким жестом довели свою готовність до побудови абсолютно нових відносин, перекресливши все старе.

На цьому В. Брандт не зупинився і як зазначає А. Мартиненко у своїй статті «Нова східна політика Віллі Брандта», вже 21 грудня 1973 року ФРН уклала договори з Угорщиною та Болгарією, а відносини з Югославією та Румунією були нормалізовані ще до канцлерства В. Брандта. І тому можна зазначити, що вже станом на 1973 рік В. Брандту вдалося нормалізувати відносини із вкрай важливими державами Східної Європи, які були під компресом СРСР [16].

Паралельно із цим були успішні результати і в рамках європейської інтеграції. Зокрема, у грудні того ж 1973 року відбувся Копенгагенський самміт, на якому прийняли важливу декларацію про європейську ідентичність. Ця декларація підкреслювала, що підвищення європейських держав на міжнародній арені можливе лише при впровадженні спільної політики. Проте, зростання цін на нафту та газ посприяли тому, що ЄЕС спіткала економічна криза. У 1973 році В. Брандт висунув пропозицію щодо проведення переговорів між ЄЕС із Радою Економічної Взаємодопомоги. Також за сприяння канцлера було прийнято програму соціальної інтеграції в рамках ЄЕС. Ця програма мала на меті подолати безробіття та покращити рівень життя людей. Такі дії сприяли запровадженню спільного із країнами Європи соціального осередку.

Як зазначає І. Щупак у своїй статті «Канцлерство В. Брандта: від конфронтації до розрядки», що Східна політика стала своєрідною політикою розрядки, яка мала значний внесок у зміцнення миру. Але також ця політика сприяла і європейській інтеграції Німеччини і розширенню кола союзників для країни, а також затвердженню лідерських позицій Німеччини на міжнародній арені [37].

В. Брандт завдяки своїй політиці та позитивним результатам дуже швидко запав до душі народу, які стали його поціновувачами. Про це свідчать дані, а саме за часів правління В. Брандта кількість виборців, які підтримували його партію, значно збільшилась – із 32 до 42%. Проте, успіхи В. Брандта розділяли не всі, особливо це дратувала правих, котрі намагалися усіма способами потопити конкурента і зайняти його місце.

Саме тому, 27 квітня 1972 року, коли якраз відбувався процес затвердження «східних договорів», праві вирішили поставити вотум недовіри В. Брандту, щоб не допустити ратифікацію «східних» договорів. Як зазначає О. Підлуцький у своїй статті «Віллі Брандт: політик, який став великим схиливши коліна», що дана подія супроводжувалась підкупамі з боку опозиції. Проте, не дивлячись на усі зусилля правих позбутися В. Брандта, вони самі зазнали поразки, отримавши на два голоси менше, адже серед своїх же мали зрадників (двоє представників вирішили утриматися від голосування) [22].

17 травня 1972 року все ж відбулася ратифікація Варшавського та Московського договорів. Але як зазначає І. Щупак у своїй статті «Канцлерство В. Брандта: від конфронтації до розрядки», що через загострення внутрішньополітичних суперечностей, уряд не міг нормально функціонувати і саме тому, 20 вересня 1972 року В. Брандт добровільно погодився переглянути питання про повну недовіру до уряду. Саме через це було оголошено про проведення дострокових виборів, які до речі відбулися вперше в історії ФРН, адже вони мали показати те, що уряд В. Брандта діє законно. Тож, вже 19 листопада 1972 року пройшли довгоочікувані вибори, які показали позитивні результати для соціал-лібералів. СДПН + ВДП отримали тоді 45,8% та 8,4% голосів. Перемогу правлячим партіям принесли такі важливі аспекти, як те, що дозволялося голосувати із 18 років, а також прийнятий та підписаний договір у листопаді 1972 року про нормалізацію відносин між НДР та ФРН. Саме ця перемога дала «зелене світло» на продовження курсу так званої політики розрядки [37].

На жаль, недовго тривало щастя уряду В. Брандта, вже через 2 роки його знову спіткали неприємності, на цей раз вже такі, які посприяли поданню у відставку канцлера. Як зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», що 24 квітня 1974 року тодішній міністр внутрішніх справ ФРН Г.-Д. Геншер, в негайному порядку передав В. Брандту інформацію про те, що його працівника, а саме Г. Гійома було заарештовано. Під час арешту останній зізнався, що весь цей час приховував

той факт, що являється громадянином на той час окремої НДР та офіцером Національної народної армії. В. Брандт спочатку намагався виправдатися, начебто Г. Гійом ніколи не мав доступу до документів, які зберігалися у повній секретності, але слідство довело протилежне. В додаток до цього, преса почала виливати бруд і на самого канцлера, звинувачуючи його в любовних інтригах, які відбувалися під час час передвиборчих поїздок, де В. Брандт закликав голосувати за нього. Тож, зважаючи на цей тиск, канцлеру не залишалося іншого вибору, окрім як написати добровільно заяву про відставку, що він і зробив 7 травня 1974 року [20, с. 189].

Як зазначає А. Мартиненко у своїй статті «Нова східна політика Віллі Брандта», що на цей раз праві домоглися свого і потопили конкурента. Зробили вони це тому, що їх не влаштували східні договори, які ініціював канцлер, адже вони по факту підтверджували, що ФРН назавжди відмовляється від своїх східних земель, і не буде йти війною на ті країни, які взяли ці землі до своїх рук. Праві сили хотіли таким чином зайняти місце В. Брандта та його уряду, тим самим повернувши свій вплив та пронацистські погляди, від яких тодішньому канцлеру вдалося відійти [16].

У своїй заяві В. Брандт наголосив на тому, що йде на цей відчайдушний крок, оскільки розуміє, що згідно правил демократичної держави, яку він намагався побудувати та закликав слідувати його прикладу, так і має бути, ну і звичайно що він не хотів цим скандалом остаточно позбутися своїх прихильників і робити собі погану репутацію, перекресливши вмить всі свої старання. Після відставки В. Брандта на посаду канцлера прийшов ще один соціал-демократ Г. Шмідт, який продовжив східну політику, але мав на неї дещо практичніші погляди.

Впродовж канцлерства В. Брандта відбулося дуже багато позитивних подій, які сприяли як нормалізації «німецько-німецьких» відносин, так і сприяли налагодженню співробітництва із країнами Східної Європи, уникаючи при цьому розколу Європи, та навпаки сприяючи її об'єднанню. Проте,

енергетична криза, яка спіткала Європу на той час, стала своєрідним гальмом до проведення соціальних реформ.

В. Брандт сприяв розширенню ЄЕС, тим самим забезпечивши їм вагомий вплив на міжнародній арені. Тож, за його сприяння вже 28 лютого 1975 року в Ломе було підписано Конвенцію про співробітництво ЄЕС із 46 країнами. Крім цього, В. Брандт запровадив справедливі заходи, які сприяли правильному розподілу додаткових коштів від країн-учасниць Співтовариства.

Не дивлячись на те, що В. Брандт на той час вже не займав посаду канцлера ФРН, він все одно не відходив від політичних перипетій і продовжував активно залучатися до європейської інтеграції і підтримував курс східної політики. Коли 1 серпня 1975 року було укладено Гельсінський заключний акт, В. Брандт не міг його не прокоментувати. Як зазначило видавництво Лібер.ЮА. у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», що тоді колишній канцлер підтримав даний акт і зазначив, що дана подія стала своєрідним підтвердженням успішного проведення політики розрядки та сприяла покращенню ситуації в Європі в цілому [20, с. 190].

Вже у 1976 році В. Брандт спробував себе у ролі керуючого Соціалістичного Інтернаціоналу і пробув він на цій посаді аж поки не помер, тобто до 1992 року. Це свідчить про те, що В. Брандт неабияк був віданий своїй справі і не міг її лишити аж до смерті. Наступного року, тобто 1977 року, колишній канцлер паралельно очолив комісію «Північ-Південь», яка вирішувала проблеми пов'язані із міжнародним розвитком.

На цьому, В. Брандт не зупинився і вже влітку 1979 року зайняв посаду європейського депутата, де висунув ідею про те, що зміни у складі Європейського парламенту мають відбуватися лише шляхом голосування.

Як зазначає видавництво Лібер. ЮА у своїй статті, що у 1979 році В. Брандт представив Європі свою доктрину «Північ-Південь: програма виживання», де зазначалося що країни Півночі та Півдня мають якомога швидше налагодити співпрацю, якої на той час майже не існувало. Дана доктрина піддавала критиці необґрунтовані витрати на військову сферу,

нехтування правилами міжнародної торгівлі, недоцільність використання енергетичних ресурсів. Ці недоліки взяв до уваги Г. Шмідт та його уряд і почав вибудовувати свою політику, докладаючи максимум зусиль для вирішення цих глобальних проблем [20, с. 191].

До речі, варто зазначити, що коли посаду канцлера ФРН займав Г. Шмідт, В. Брандт навіть не мав наміру повернути владу до своїх рук, проте він був активним спостерігачем за політикою нового канцлера. Зокрема, він переживав за те, щоб курс нової східної політики, яку взяв на себе сміливість продовжити Г. Шмідт врешті отримала позитивні результати, незважаючи на політичну кризу, яку тоді спіткала держава.

Завдяки своїй хорошій репутації та вагомому впливу, В. Брандту вдалося допомогти тодішньому канцлеру Г. Колю у вирішенні важливої проблеми. А саме, тоді відбулося погіршення відносин із Радянським Союзом і ті виступали проти щоб Західний Берлін брав участь у виборах в Європейському Парламенті. В. Брандт вирішив взяти цю справу до своїх рук і врегулював цю перепалку, не допустивши конфлікту між двома державами.

Період з 1985–1988 років характеризувався активною діяльністю В. Брандта. Колишній канцлер запропонував ряд нових ідей, а саме за його сприяння було виділено певне місце в Центральній Європі, в якому не було хімічної зброї, а також ядерної зброї, яка тільки створювала напругу на міжнародній арені. А вже в 1988 році В. Брандту прийшла ще одна прекрасна ідея – створити в Центральній Європі зону безпеки. Проте, через зменшення власного авторитету, ідеї В. Брандта сприймалися вже не так позитивно, як цього хотілося б колишньому канцлеру.

Саме через це, В. Брандт прийняв ще одне доволі-таки тяжке для себе рішення – звільнити посаду голови соціал-демократів, надавши це місце іншому. Ця подія відбулася 23 березня 1987 року. Як зазначає видавництво Лібер.ЮА у своїй статті «Нова східна політика і європейська інтеграція», влітку 1987 року відбувся боннський з'їзд СДПН, на якому зібралися усі ті, хто поважав та був прихильником діяльності В. Брандта. Було підсумовано

результати діяльності найзагадковішого канцлера і згадано, що саме за його головування СДПН стала всенародною коаліцією, яку підтримували більшість німців [20, с. 192].

Загалом, можна сказати, що В. Брандт став тим політиком, який здвинув політичну діяльність з мертвої точки і став ініціатором кардинальних змін у Європі. До прикладу, паління Берлінського муру в 1989 році та об'єднання ФРН і НДР в одне ціле 3 жовтня 1990 року – є тому підтвердженням. Тоді В. Брандт наголосив на тому, що треба зберегти ринкове господарство обох частин. Крім цього, було зазначено, що для того щоб об'єднана Німеччина вступила до ЄЕС необхідно врегулювати контрастні відмінності у рівні життя ФРН і НДР.

Завдяки сприянням В. Брандта та його активної участі у процесах європейської інтеграції, він зміг затвердити лідерські позиції у Співтоваристві не тільки своєї країни, але і Франції, яка також долучилася до розробки різноманітних ініціатив.

20 червня 1991 року Берлін офіційно став столицею Німеччини. Це рішення було позитивно схвалено В. Брандтом, який також вважав, що Берлін – це місто, де приймаються важливі рішення, які сприяють миру в усій Європі. Колишній канцлер також наголошував на тому, що об'єднана Європа не повинна робити із всіх країн однакові, а має зберігатися національна ідентичність кожної держави.

8 жовтня 1992 року зупинилося серце В. Брандта, проте пам'ять про нього та його політичну діяльність залишається і по сьогоднішній день.

Отже, можна дійти висновку, що зовнішня політика В. Брандта була досить насиченою, але і не менш успішною. Не дивлячись на те, що канцлер поставив перед собою ряд складних завдань, йому вдалося їх досягти доволі швидко і отримати позитивний результат. Зокрема, В. Брандт доклав максимум зусиль задля налагодження відносин із країнами Східної Європи, посприяв тому, щоб деякі з них позбулися тиску з боку Радянського Союзу і стали на шлях побудови демократичної держави. Він нарешті позбувся тягаря, який був із ним ще з посади бургомістра Західного Берліну, а саме нормалізував

«німецько-німецькі» відносини та сприяв залученню обох частин держави до ООН. Ну і не варто забувати, що В. Брандт в розрізі східної політики не забував і про європейську інтеграцію. Він сприяв запровадженню ряду важливих ідей, як от створення незалежного фінансування і Спільного зовнішнього тарифу, домогся вступу Великої Британії до Співтовариства і багато чого іншого. Тож, без перебільшень можна сказати, що за роки свого правління В. Брандт, створив дієву східну політику та механізми її реалізації, які і покращили міжнародний авторитет країни.

Проте, не дивлячись на приголомшливі результати у політичній сфері, В. Брандту довелося стикнутися із ворогами, які своїм тиском прибрали його з посади канцлера ФРН. Але не зважаючи на це, правим не вдалося відбити у колишнього канцлера жагу до політики. Він продовжував активно спостерігати за перипетіями на міжнародній арені, вносячи свої пропозиції та корективи. За його сприяння продовжували прийматися ряд ініціатив із створення вільних зон від хімічної до ядерної зброї. В. Брандт допомагав урегульовувати негативні ситуації, які відбувалися під час канцлерства його наступників Г. Шмідта та Г. Коля, тим самим зберігаючи усі свої досягнення, які були здійснені при впровадженні курсу східної політики.

1.3. Секрети успіху «Нової східної політики» В. Брандта та її вплив на інші країни світу

Саме з приходом до влади соціал-демократів на чолі із В. Брандтом, та впровадженням «Нової східної політики», ФРН досягла вагомих результатів у своїй політичній діяльності. Такі позитивні зрушення дослідники пов'язують саме із особистими якостями В. Брандта, який за словами С. Стельмаха «Які уроки винесли німецькі соціал-демократи зі своєї *Ostpolitik*?» був досить сміливими, впевненим та авторитетним серед інших політиків [29].

Як зазначає S. Kieninger у своїй статті «Fifty Years since *Ostpolitik*. How Willy Brandt's Diplomacy Transformed Europe», запровадження Східної політики було спрямоване на те, щоб закласти підвалини до побудови демократичного

світу, а також відновити зв'язок із країнами Східної Європи в рамках співробітництва в різних сферах. Саме правильно поставлена ціль на початку і призвела до того, що політичний курс В. Брандта мав позитивні наслідки [40].

Не менш важливим фактором, що призвів до успіху було і те, що ФРН, яка була залежна від сильних та впливових держав таких як Франція, Велика Британія та США, впроваджуючи свою східну політику, вирішила заручитися підтримкою саме цих країн. Франція була неабияк як зацікавлена в об'єднанні Європи і тому не дивно, що вона підтримала ФРН і активно залучалася до процесів європейської інтеграції.

Обіймаючи посаду бургомістра Західного Берліну, В. Брандту випала неабияка можливість зустрітися із тодішнім президентом США Дж. Кеннеді у 1963 році, де останній презентував свою програму спрямовану на мир та співпрацю із Європою. До того ж, президент США зробив гучну заяву, зазначивши що ніхто не має права нападати і порушувати безпеку ФРН, інакше США змушена буде стати на їх захист.

Надихнувшись програмою миру, яку впровадили у своїй політиці США, ФРН вирішили, що саме така програма принесе успіх і їх політичній діяльності. Тож не довго думаючи, В. Брандт презентував свою так звану політику розрядки, в якій було чітко зазначено, що ФРН готова налагодити відносини із СРСР та іншими країнами Східної Європи, які були напруженими в результаті війн, при цьому не намагаючись змінити керівництво цих країн, з яким у В. Брандта були певні непорозуміння.

Ще одним ключем до успіху, як зазначає S. Kieninger у своїй статті «Fifty Years since Ostpolitik. How Willy Brandt's Diplomacy Transformed Europe», було те, що В. Брандт уміло поєднав у собі такі риси як чітке бачення проблеми та здатність втілити ідеї вирішення проблеми у життя. Загалом, В. Брандт був тим політиком, який в пріоритет ставив людські цінності [40].

Усі ці маленькі здавалося б нюанси і призвели до того, що В. Брандт став прихильником мільйонів європейців, а його Східна політика як зазначає видавництво Willy Brandt online biografie у своїй статті «Securing peace and

overcoming walls – Ostpolitik and policy on Germany 1955–1989», допомогла ФРН отримати звання надійного партнера та гравця на міжнародній арені, який готовий забезпечити мир та безпеку Європі [47].

Політичний курс В. Брандта дуже сильно вплинув не тільки на саму ФРН, але й на інші країни, які визнали східну політику канцлера запорукою до успіху. Зокрема, варто зазначити, що Франція, котра надихнулася політикою розрядки, яку впровадив В. Брандт почала також активно діяти і налагоджувати свої відносини із СРСР, а Південна Африка в результаті даної політики ще більше віддалилася від Європи, адже була проти такого політичного курсу, вважаючи його комуністичним.

Східна політика та вагомий вплив В. Брандта, як зазначає С. Unger у своїй статті «Tagungsbericht: Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response», неабияк вплинула на Велику Британію, котра почала активно прокладати свій шлях до європейської інтеграції та проявляти лідерські позиції на міжнародній арені, а також маленькими кроками йти до побудови кооперації із США [51].

США ж були трохи занепокоєнні східною політикою В. Брандта, побоюючись що ФРН стане для них конкурентом, а його вектор буде спрямований виключно на країни Східної Європи. Тодішня адміністрація США навіть була рада, коли В. Брандт зазнав поразки і пішов з посади канцлера ФРН.

В той же час, США, які намагалися контролювати ситуацію в Європі, збагнули що вони не мають аніякого впливу на політику розрядки ФРН. Тобто, грубо кажучи, ФРН на той час відібрало можливість у США хоч якось впливати на політичну ситуацію в Європі.

Неабиякий вплив східна політика мала на країни Азії. Зокрема, як зазначає С. Unger у своїй статті «Tagungsbericht: Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response», тодішнє керівництво Південної Кореї поставили політичний курс В. Брандта як зразок, згідно якого треба рухатися аби досягти успіхів у власній політичній діяльності. Проте, через внутрішні суперечки та розбіжності в країні, блискавичних результатів досягти не вдалося, і тому

Південна Корея провалила свій план до об'єднання із Північною Кореєю в одне ціле [51].

Індія також піддалася впливу східної політики В. Брандта, завдяки якій з'явилися підвалини для налагодження відносин із ФРН, а В. Брандту вдалося посилити свій авторитет серед населення Азії. До того ж, Індія готова була визнати НДР, але вже після того, як ФРН вирішить усі свої внутрішні сутички.

Китай, як заявляє С. Unger у своїй статті «Tagungsbericht: Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response», досить-таки неоднозначно відреагував на політику розрядки В. Брандта, адже боявся негативного впливу, який міг поширитися і на їх країну. З одного боку, Китай був прихильником ідеї об'єднаної Німеччини, адже був впевнений що в такий спосіб авторитет СРСР різко впаде. А з іншого боку, китайців лякав той факт, що В. Брандт поставив собі за мету налагодити відносини із СРСР, і останні в свою чергу звільнилися б від так званого європейського тягара і могли б розпочати війну на Далекому Сході, тим самим порушуючи мир та стабільність в цьому регіоні [51].

Отже, як підсумок слід зазначити, що головними ключами до успішної реалізації східної політики В. Брандта були як його особисті лідерські якості, так і той факт, що США, які вже на той час запровадили свою стратегію миру стали взірцем для наслідування і показали як можна вибудувати політику своєї країни і забезпечити таким чином мир та стабільність в Європі.

Сама ж політика розрядки, яку впровадив В. Брандт повпливала та відгукнулася не тільки європейським країнам, але й Америці та країнам Азії. Завдяки цій політиці, такі країни як Франція, Індія, США, Китай, Корея почали ще більше працювати над політичним курсом своїх держав та активно використовувати методи В. Брандта, щоб досягти таких же успішних результатів та підвищити авторитет своїх країн на міжнародній арені.

Висновки до 1 розділу

Отже, у 1 розділі нам вдалося проаналізувати шлях В. Брандта до посади канцлера і зрозуміти, що він зайняв активну позицію в політичному житті країни ще задовго до отримання омріяної посади. Ризикуючи власним

громадянством та життям, він не боявся висловлюватися проти нацистської політики і одразу зайняв правильну позицію – став на бік соціал-демократів.

Очоливши уряд, В. Брандт одразу приступив до запровадження політики розрядки, яка посприяла налагодженню відносин із важливими на той час соціалістичними державами – Польщею, Чехословаччиною, СРСР, Угорщиною та іншими. Крім цього, йому вдалося нарешті нормалізувати «німецько-німецькі» відносини завдяки підписаному у 1971 році «Договору про основи відносин між ФРН та НДР», що в майбутньому призвело до об'єднання двох частин в одну державу. Не варто забувати і про те, що В. Брандт був залучений до процесів європейської інтеграції і саме за його сприяння Велика Британія та ряд інших країн стали членами ЄЕС. Він закликав всіх вибудувати демократичну державу та повністю відійшов від політики невизнання. Саме його східна політика зробила із Німеччини сильного лідера на міжнародній арені та сприяла трансформаційним змінам як всередині, так і зовні держави.

Проте, блискавичні результати В. Брандта вкрай не подобалися прихильникам нацистських поглядів. Саме тому, опозиція вирішила зруйнувати хорошу репутацію канцлера і здійснила викриття, в результаті якого серед оточення В. Брандта було виявлено шпигуна, який був агентом спецслужб НДР і мав доступ до таємної документації ФРН. Тож, коли В. Брандт пішов у відставку, він так само продовжував свою політичну діяльність, обіймаючи посади європейського депутату та голови Соціалістичного Інтернаціоналу. І в цей період він також прийняв ряд важливих ініціатив, котрі посприяли процесу об'єднання Європи та закріпили курс нової східної політики на довгі роки.

Секрети ж успіху східної політики В. Брандта досить прості – заручення підтримкою вагомих лідерів на міжнародній арені, отримання зразка від США у вигляді «стратегії миру» і рішення діяти відповідного до нього, чітке формулювання мети та кроків до її досягнення, ставлення в пріоритет вирішення найгостріших питань, у випадку В. Брандта – нормалізації «німецько-німецьких» відносин та налагодження співпраці із СРСР та іншими

країнами східної Європи. Все це вкупі і призвело до того, що східну політику В. Брандта почали вважати взірцем для наслідування, а її вплив допоміг іншим країнам вирішити найгостріші питання у власній політиці.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ «СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ФРН ЗА ЧАСІВ ГОЛОВУВАННЯ НАЙВІДОМШИХ НІМЕЦЬКИХ КАНЦЛЕРІВ

2.1. Зовнішньополітичні пріоритети уряду Г. Шмідта (1974–1982 рр.)

Як зазначає Н. Palmer у своїй статті «What Helmut Schmidt meant to Germany and the world», що після відставки В. Брандт, єдиним на той час гідний посади канцлера Німеччини був Г. Шмідт. Оскільки він був прихильником соціал-демократів, це свідчило про те, що Г. Шмідт в змозі продовжити політичний курс, який започаткував його попередник.

Крім цього, Г. Шмідт так само пройшов тернистий політичний шлях, як і В. Брандт, обіймаючи такі посади як керівник внутрішніх справ Гамбурга (на посаду він вступив у 1962 році у досить скрутний час, коли відбувалися повені, з якими майбутньому канцлеру вдалося впоратися, не допустивши криз та розрухи). До того ж, майбутній канцлер під час правління В. Брандта керував вкрай важливими сферами, як економіка, оборона та фінанси. Тож не дивно, що В. Брандт хотів аби його посада перейшла саме до Г. Шмідта, адже вже тоді останній був активно залучений до політичного життя країни. Не дивлячись, на усі страхи та вагання, за рішенням голосування, 16 травня 1974 року канцлером ФРН все ж став Г. Шмідт [45].

Перша промова Г. Шмідта, про яку розповідає Н. Palmer у своїй статті «What Helmut Schmidt meant to Germany and the world», відбулася того ж 1974 року і супроводжувалась закликами концентруватися та безперервно працювати над тими викликами, які постали перед країною. Німеччина вже на той період потребувала людину, котра б мала економічні погляди та знання, а не тільки б здійснювала потужні реформаторські процеси, як це робив В. Брандт. Тож Г. Шмідт чудово вписався під дану характеристику [45].

За даними офіційного сайту канцлера, війна між Ізраїлем та арабськими країнами спричинила неабияку кризу, яка торкнулась і Німеччини. Тоді ж різко піднялися тарифи на дуже цінні ресурси, такі як нафта, а також спостерігалось масове безробіття не тільки в Німеччині, але і по всій Європі, яке дійшло свого

найвищого піку в 1970-х роках. Все це припало якраз на той період, коли до влади прийшов новий уряд на чолі із Г. Шмідтом. Тож першочерговим завданням для канцлера було вирішення цієї кризової ситуації [49].

Г. Шмідт одразу почав вирішувати та спрямовувати усі сили на подолання кризи, яка охопила країну і зачепила вкрай важливі сфери життя. За даними, станом на 1975 рік промислове виробництво країни різко впало до 1,6 %, а безробіття дійшло позначки в 1 мільйон. Це катастрофічні показники для Німеччини, тож новообраний канцлер одразу почав застосовувати заходи, які в подальшому посприяли зникненню кризи, а саме: було проведено зміни в промисловій галузі, налагоджено трудову діяльність, та модернізовано грошову систему. До того ж, Г. Шмідт у вересні 1974 року запропонував програму «регіональної та локальної підтримки зайнятості», яка б надавала грошову допомогу тим, хто в результаті кризи залишився без прибутку та роботи.

Ці ідеї були позитивно прийняті урядом, тож одразу почали застосовуватися в дії. Антикризові заходи, які проводив Г. Шмідт, відгукнулися і Федеральному банку, котрий радо погодився знизити відсотки. До речі, саме криза, котра охопила Європу в той період і підштовхнула Г. Шмідта до створення міжнародного клубу, який діє і по сьогоднішній день. Як зазначає F. Steinmeier у своїй статті «The life and legacy of Helmut Schmidt», в 1975 році у Рамбульє Г. Шмідт та тодішній президент Франції В. Ж. д'Естен висловили ідею про створення так званої «Групи 7», в рамках якого відбувалися б важливі зустрічі та обговорення, а головною метою даного клубу мала б стати – упорядкування міжнародної економічної політики. Г. Шмідт був активним учасником «Групи 7» та сприяв значному розширенню даного об'єднання, адже саме за його ініціативи Канада стала учасницею міжнародного клубу [48].

Завдяки приголомшливим результатам у подоланні кризи, Г. Шмідт вже на початку свого канцлерства отримав авторитет та повагу з боку простого народу та серед колег. Що вже говорити, його престиж, за словами Н. Palmer «What Helmut Schmidt meant to Germany and the World», настільки зріс, що тодішнього канцлера стали поважати навіть за кордоном. Перебуваючи всього рік на посаді,

Г. Шмідт одразу з'явився на обкладинка відомого журналу Financial Times, де його нагородили званням «людиною року» та назвали потужним менеджером із вирішення кризових ситуацій у 1975 році [45].

Завдяки прекрасній репутації, уряд Г. Шмідта досить довго зберігав свої лідерські позиції. Цьому свідчать результати парламентських виборів, які відбувалися в 1976 та 1980 роках, де соціал-демократи, до яких належав Г. Шмідт отримали 42,6% голосів (1976 рік) та 42,9% голосів (1980 рік). Тобто неозброєним оком видно, що з кожним роком кількість прихильників політичних ідей тодішнього канцлера тільки зростала.

Згідно даних офіційного сайту канцлера, окрім економічної кризи, уряд Г. Шмідта стикнувся із такими глобальними проблемами як тероризм та своєрідний фанатизм, який на той час спостерігався з боку молоді, яка влаштовувала бунти та рухи, а також опозиції, яка хотіла загарбати владу до своїх рук. Саме тоді була створена Фракція Червоної армії (ФЧР), яка славилася своїми терористичними діями. У 1972 році паралельно із переговорами щодо затвердження договорів між ФРН та СРСР, а також між ФРН та Польщею, відбувся перший терористичний акт. Не дивлячись на те, що засновників Фракції, а саме А. Баадера і У. Майнгофа було заарештовано, теракти не припинялися. Тож перед Г. Шмідтом постало вкрай важливе завдання – створити заходи, які б змогли подолати ці глобальні проблеми [49].

Затримані засновники Фракції, аби їх звільнили вирішили голодувати, але це не спрацювало, в результаті чого один із членів групи пішов із життя. Це вкрай обурило інших учасників ФЧР і тому, щоб помститися за свого «колегу», вони вирішили вбити голову суду Західного Берліну Г. Дренкмана. На цьому ж звичайно терористи не зупинилися, тож продовжували позбавляти життя й інших політиків. Зокрема, 27 лютого 1975 року, вони взяли в полон голову ХДС П. Лоренца, обіцяючи його повернути живим лише за умови звільнення як мінімум п'яти учасників ФЧР, котрі на той час знаходилися під вартою. Далі ФЧР оточило головне посольство ФРН в Стокгольмі, вимагаючи негайного повернення більше ніж 26 членів організації. Проте, якщо минулого разу уряд

пішов на умови терористів, то цього разу Фракція отримала відмову. Це вкрай розлютило і до того розгніваних учасників терору, і вони вирішили вбити двох дипломатів, після чого їх депортували до ФРН.

Такі криваві дії продовжувалися дуже довго, лише в період з 1976-1977 років, терористи вбили генерального прокурора ФРН З. Бубака, тодішнього директора «Дрезднер Банк» Ю. Понто та Г. Мартіна. Дуже довго ніхто не міг їх зупинити, тож останні залишались непокараними. Але вже у жовтні 1977 року, коли терористи пробралися на німецький літак, який курсував до Сомалі і погрожували пасажирам, німецьким силовикам вдалося затримати учасників ФЧР і нарешті покласти край кровопролитним терористичним актам. Звичайно, що у всьому цьому була знову ж таки заслуга Г. Шмідта, який курсував цією справою і отримав позитивний результат, подолавши ще одну вагому глобальну проблему, яка заважала мирному співіснуванню Німеччини.

До речі, варто відмітити, що завдяки політичним трансформаціям Г. Шмідта та його попередника В. Брандта, почало все більше з'являтися нових молодіжних рухів, які також долучалися до вирішення вкрай важливих проблем, які торкалися на той час Німеччину. Зокрема, висувалися пропозиції про відмову від насильства та застосування сили, а також ядерної зброї, задля того, щоб в Європі не залишилося місця терору, а навпаки прийшов мир.

Зосереджуючи свої сили на вирішенні вкрай важливих глобальних питань, які спіткали ФРН, Г. Шмідт на жаль не дуже багато приділяв уваги саме східному політичному курсу, який був впроваджений колишнім канцлером В. Брандтом, що пізніше негативно вплине на політичну діяльність новообраного керівника, але про це трохи згодом. Варто зазначити, що Г. Шмідт так само активно, як і його попередник долучався до діяльності міжнародних організацій, виступав із різноманітними новими проектами на економічних форумах, допомагав у проведенні виборів до Європейського парламенту, які проходили у 1976 році. Саме за його ініціативи було впроваджено нову європейську грошову одиницю (Екю), яка стала попередницею євро і головним складником Європейської фінансової системи.

Через те, що Г. Шмідт був занурений у вирішення інших проблем, це призвело до своєрідного пригнічення відносин із СРСР, з якими В. Брандт дуже довго вибудовував співпрацю. А причиною стало те, що СРСР, не дивлячись на усі надані обіцянки колишньому канцлеру ФРН В. Брандту, продовжувала запасатися ядерною зброєю та просувати свій вплив на соціалістичні країни Східної Європи. Тоді Г. Шмідт збагнув, що треба негайно діяти, тож вже 28 жовтня 1977 року на щорічному самміті із стратегічних досліджень, яке відбувалося під крилом Міжнародного інституту, канцлер закликав знайти важелі впливу на Радянський Союз, котрий вже на той момент встановив вкрай небезпечні ракети під назвою «SS-20» і тим самим створив напругу та осередок загрози в Європі.

Як зазначає S. Kieninger у своїй статті «The secret side of Ostpolitik», Г. Шмідт вимагав від Е. Бара, який на той час обіймав посаду міністра з економічного співробітництва ФРН, тримати в таємниці зв'язок із урядом СРСР, щоб дізнаватися якусь важливу інформацію і тим самим вибудовувати політику на налагодження відносин із СРСР.

Не дивлячись на те, що відносини обох очільників держав були не дуже дружелюбні, їм все ж вдалося дійти деяких згод. Зокрема, на зустрічах із радянським очільником, які активно почали проводитися у 1978, 1980 та 1981 роках, Г. Шмідт закликав Л. Брежнєва до скорочення ядерної зброї, яка погіршила ситуацію на міжнародній арені. Таким чином, канцлер ФРН хотів довести, що політика розрядки – це один із шляхів збереження миру в Європі, а накопичення ядерної зброї може призвести до ще однієї кризи, яка сколихне всю Європу.

Обом лідерам вдалося вибудувати план співпраці в рамках політики безпеки. Зокрема, Г. Шмідт запропонував Л. Брежнєву сфокусуватися на побудові спільного ринку та промисловості. Таким чином, канцлер ФРН хитрістю зробив так, щоб СРСР став залежним від Європи і перестав навіювати свою політику соціалістичним країнам Східної Європи. Тож у 1978 році між

державами була підписана економічна угода, яка до речі призвела до зростання бізнесу у сфері газу [41].

В цей же період, нарешті НАТО висловило свою позицію з приводу радянського озброєння. Вони вирішили діяти так само, як і СРСР і розмістили в Німеччині також ракети. Проте, не всі підтримували заклики Г. Шмідта щодо перемовин із СРСР з приводу ракет, особливо незадоволення було висловлене з боку США, через що німецько-американські відносини на певний час були поставлені на паузу.

З приходом до влади у США Рональда Рейгана, німецько-американські відносини почали набирати нових обертів. Зокрема, як зазначається у нотатках R. Reagan «Joint Statement Following Discussions With Chancellor Helmut Schmidt of the Federal Republic of Germany», 22 травня 1981 року відбулася зустріч очільників двох держав, на якій було обговорено наступне: обидві сторони негативно відреагували на радянське військове втручання в Афганістан, яке відбулося в 1979 році і дійшли згоди, що необхідно докласти максимум зусиль задля його припинення, щоб Афганістан мав змогу отримати свою суверенність. Крім цього, було відмічено, що німецько-американське співробітництво сприяє міжнародному миру. Президент США навіть погодився провести переговори із СРСР щодо ядерної зброї, аби не допустити війни та порушення спокою, що не могло не радувати Г. Шмідта [46].

Г. Шмідт, котрий дав дозвіл на розміщення НАТО американських ракет на своїй території, вперше вчинив неправильно і через це втратив довіру до свого уряду. До того ж, в країні знову спалахнула економічна криза, яка призвела до вибуху масового безробіття та бідності (близько 2,5 мільйонів осіб залишилися без заробітку). Г. Шмідт розробив реформи, метою яких було збільшення податків, що не було прийнятним для інших, а особливо для ВДП, які підтримували на початку політику канцлера. Внутрішні суперечності врешті призвели до того, що уряду Г. Шмідта оголосили про недовіру і вимагали проведення виборів. На жаль, цього разу канцлеру не пощастило і він не виправдався в очах народу. До того ж вільні демократи прийняли рішення

покинути уряд Г. Шмідта, тож результати голосування на цей раз були не на користь політика. Вже 1 жовтня 1982 року згідно результатів виборів, новим канцлером на цей раз став представник Християнсько-демократичного союзу Г. Коль.

Отже, можна дійти висновку, що зовнішньополітична діяльність Г. Шмідта була досить дієвою. Прийшовши до влади в край скрутний для країни час, канцлеру вдалося подолати ряд важливих глобальних проблем таких як економічна криза та тероризм, які руйнували всю Європу. Завдяки цьому, політику вдалося сформувати позитивний імідж потужного очільника ФРН. До того ж, Г. Шмідт не забував зберігати лідерські позиції Німеччини на міжнародній арені, беручи участь в міжнародних форумах та ініціюючи створення європейської грошової системи.

Спіткало новообраного канцлера і погіршення відносин із СРСР та США. СРСР сприяли створенню міжнародної небезпеки через нарощування ядерної сили на своїх територіях, але завдяки своїм політичним хитрощам, Г. Шмідту вдалося не допустити війни та повернути СРСР під свій вплив, аби вони не могли розповсюджувати свої політичні погляди на країни Східної Європи. А ситуація із США мала неоднозначний характер, бо спочатку відносини між країнами були напружені, а пізніше очільникам вдалося досягти спільного консенсусу та направити спільні зусилля на утримання Радянського Союзу та збереження міжнародного миру і безпеки.

Тож, не дивлячись на певні недоліки, політичний курс Г. Шмідта можна назвати потужним та дієвим, а самого канцлера «людиною року».

2.2. Реалізація східної політики ФРН Г. Кодем (1982–1998 рр.)

1 жовтня 1982 року на посаду канцлера ФРН прийшов Г. Коль. Така подія не сколихнула німецьке суспільство, адже політик по факту продовжував політику своїх попередників. Вже 13 жовтня 1982 року новообраний канцлер виступив із заявою, в якій як зазначає Н. Wentker у своїй статті «Helmut Kohl als Deutschlandpolitiker: Vom Regierungswechsel zum Zehn-Punkte-Programm», він

закликав нарешті довести до кінця справу із об'єднанням Західної та Східної Німеччини, проте не використовуючи при цьому агресивні засоби із залученням зброї, а діяти виключно мирним шляхом без будь-якого примусу [52].

Політичні напрями канцлера на початку правління були якраз направлені на налагодженні «німецько-німецьких» відносин. Загалом, можна зазначити, що саме 1985 рік став досить продуктивним в рамках співпраці обох сторін. Як зазначає Н. Wentker у своїй статті «Helmut Kohl als Deutschlandpolitiker: Vom Regierungswechsel zum Zehn-Punkte-Programm », 12 березня 1985 року відбулась зустріч та переговори між канцлером ФРН Г. Кодем та керівником НДР Е. Гонекером, в результаті якої вдалося дійти спільної згоди про те, що обидві сторони мають поважати кордони та незалежність одна одної, а також інших країн Європи. На їх думку, саме від внутрішньої стабільності Німеччини, залежатиме мир та безпека у всій Європі [52].

Станом на 1986 рік спостерігається позитивна динаміка розвитку «німецько-німецького» співробітництва. Було підписано ряд важливих угод, як от Угода про культуру (06.05.1986 р.), Угода про захист навколишнього довкілля (8 вересня 1987 р.), а також було досягнуто домовленостей щодо налагодження торгівельної співпраці. Зустрічі на найвищому рівні тільки зростали з кожним роком, і в результаті обидві сторони вирішили встановити взаємовигідні відносини в різних сферах із більше ніж 60 містами.

Вкрай важливими виявилися ряд візитів з 7–11 вересня 1987 року до ФРН, на яких Г. Коль зустрів керівника НДР Е. Гонекера згідно протокольних норм (тобто з гімном та вивішенням прапора, чого раніше не робив). Цей жест для керівника НДР став знаком визнання його держави зі сторони канцлера ФРН. Проте, Г. Коль все ж висловив свою позицію, вкотре наголошуючи на тому, що треба зосередитися на процесі об'єднання Німеччини і нарешті усвідомити, що подальший розвиток можливий лише після злиття обох частин (ФРН та НДР) в одне ціле.

9 листопада 1989 року відбулася грандіозна подія, яка увійшла в історію як «Падіння Берлінської стіни». І як зазначає, Н. Wentker у своїй статті «Helmut

Kohl als Deutschlandpolitiker: Vom Regierungswechsel zum Zehn-Punkte-Programm », дана подія стала поштовхом до активізації процесу об'єднання Німеччини, адже вже ніяких перепон не існувало. До того ж, за результатами опитування було помітно, що більшість народу на цей раз виступає вже «за» ідею цілісної Німеччини. Вже 17 листопада 1989 року тодішній прем'єр міністр ще на той час окремої НДР Г. Модров звернувся до канцлера ФРН Г. Коля із пропозицією підписати Спільну угоду про зближення ФРН і НДР. Проте, керівництво НДР до останнього мала надію на те, що зможе залишитися окремою державою. Через це, радянське керівництво навіть хотіло взяти на себе лідерство у вирішенні даного питання, але уряд Г. Коля не дав цьому статися, адже це б призвело до зростання міжнародного авторитету СРСР, чого аніяк не хотілося ФРН [52].

Тож вже 28 листопада 1989 року тодішній канцлер ФРН виступив із своєю програмою, яка дістала назву «Програма 10 пунктів», яка спонукала до миттєвих дій в рамках об'єднання Німеччини. На превеликий жаль, дана програма та ідея об'єднання Німеччини піддалася критиці з боку деяких партнерів ФРН, зокрема Радянський Союз, Велика Британія та Франція виступали категорично проти, а США навпаки вирішили підтримати ФРН у прийнятті такого важливо рішення, до того ж саме їй вдалося не допустити спільними діями противників (Радянському Союзу, Великій Британії та Франції) пригальмувати процес об'єднання Німеччини.

3 жовтня 1990 року, в результаті голосування було остаточно прийняте рішення про приєднання НДР і Західного Берліну до ФРН. В результаті чого, з того часу почала функціонувати єдина Федеративна держава Німеччина. Як зазначає Н. Wentker у своїй статті «Helmut Kohl als Deutschlandpolitiker: Vom Regierungswechsel zum Zehn-Punkte-Programm », даний процес об'єднання Німеччини виявився позитивним саме завдяки рішучим та дієвим крокам уряду Г. Коля, який зміг переконати всіх у правильності свого рішення і підтвердити свої слова «Програмою 10 пунктів». Таким чином, йому вдалося отримати прихильність від жителів НДР. До того ж, тут є і заслуга США, які також взяли

активну участь в процесі об'єднання Німеччини, зупинивши опір, який чинили Франція та Велика Британія [52].

Досягнувши своєї основною мети, Г. Коль повинен був здійснити реформи у зовнішній політиці Німеччини. Як зазначає А. Каракуц у своїй статті «Зовнішня політика Німеччини наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років», що одразу після об'єднання Німеччини, Г. Коль виступив із промовою, в якій чітко сформував основні принципи зовнішньополітичної діяльності Німеччини на найближчі роки. Зокрема, було зазначено, що в першу чергу Німеччині слід повернутися до роботи в рамках європейських організацій, таких як НАТО, ООН, ОБСЄ і тд. Далі Г. Коль наголосив на тому, що Німеччина має відмовитися від такого принципу як «застосування сили», особливо до країн Центральної та Східної Європи та вирішувати всі питання виключно мирним шляхом.

Г. Коль також закликав німецький уряд створити програму, яка була б спрямована на подолання кризи в економічній сфері у східноєвропейських країнах. Ну і наостанок, було запропоновано підписати договір, який би гарантував усьому світові безпеку зі сторони Німеччини. Тож вже у 1992 році був укладений Маастрихтський договір, який якраз заперечував повернення Німеччини до агресивної політики, і навпаки наголошував на залученні Німеччини до процесів європейської інтеграції та створення спільної політики в рамках безпеки та миру [10, с. 87–88].

Свою зовнішньополітичну доктрину Г. Коль вирішив вибудовувати таким чином, щоб Німеччина змогла закріпити свої лідерські позиції в Центральній та Східній Європі, адже саме на цих територіях ФРН вбачала певні переваги в розвитку власної торгівлі. Тож, не довго думаючи канцлер ФРН вирішив впровадити балканську політику. За словами А. Каракуц «Зовнішня політика Німеччини наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років», дана політика полягала у тому, що Німеччина починаючи з 23 грудня 1991 року почала підтримувати Словенію та Хорватію у проголошенні власної суверенності, заперечуючи існування Югославії. Такі різкі дії викликали незадоволення серед

Франції, Великої Британії та США, котрі всіма силами намагалися не допустити розпаду Югославії як держави. Але Німеччина стояла на своєму, адже хотіла створити стратегічне партнерство саме з Словенією та Хорватією, тож навіть не дивно що в подальшому, ФРН брала участь у військових операціях НАТО проти Югославії [10, с. 88].

До речі, саме в цей період, в грудні 1991 року, як зазначає Я. Сергієнко у своїй статті «Основні вектори зовнішньої політики об'єднаної Німеччини за часів правління урядів Коля та Шредера», було прийнято «військово-політичну доктрину» (Доктрину Наумана), в якій зазначалося те, що Німеччина готова брати участь у миротворчих місіях НАТО та ООН. А в 1992 році були прийняті положення про безпекову сферу ФРН. Зокрема, зазначалося що слід покращити кооперацію із НАТО, які є гарантією миру та безпеки в Європі, а також зосередити всі сили на збереженні безпеки та цілісності Німеччині і не допустити будь-якого втручання з боку ворогів на їх території [25, с. 182].

Також уряд Г. Коля не забував і про активну діяльність в рамках Європейського союзу, який був заснований 7 лютого 1992 року, яка б допомогла зберегти лідерські позиції на міжнародній арені. А також Німеччина почала тісно співпрацювати з ООН і наполягала на тому, щоб їй надали місце в Раді Безпеки, адже вони єдині, хто сплачує найбільшу кількість податків серед країн-учасниць організації. Проте не дивлячись на те, що дане рішення не було позитивно схвалено Організацією Об'єднаних Націй, це не завадило ФРН і надалі активно долучатися до прийняття важливих рішень та ініціатив в рамках об'єднання. У 1993-1994 роках навіть спостерігалось як Німеччина під крилом Організації брала участь у військових операціях проти Сомалі та Камбоджі.

Побудова та збереження міцних зв'язків із країнами Східної Європи і не тільки, дійсно залишалося головним пріоритетом зовнішньої політики ФРН з часів правління В. Брандта. Тож не дивно, що Г. Коль так само, як і Г. Шмідт продовжував цей політичний курс. Головними союзниками ФРН, як зазначає А. Каракуц у своїй статті «Зовнішня політика Німеччини наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років», продовжували залишатися СРСР та США. Проте,

найбільше Г. Коля був зацікавлений у покращенні співпраці саме із Радянським Союзом. Важливим для німецько-радянських відносин став саме 1990 рік, коли СРСР все ж підтримало і визнало вже об'єднану на той час Німеччину, адже стикнувшись із економічною кризою, тодішній керівник М. Горбачов розумів, що своїм супротивом він тільки позбудеться сильного партнера, якого на той час потребувала його держава [10, с. 88].

Під час того, як в СРСР почав відбуватися хаос і поступовий розкол, що в подальшому привів до остаточного розпаду Радянського Союзу та утворення незалежних держав, уряд Г. Коля не розумів як буде діяти в нових умовах і тому наполягав на збереженні СРСР. Як зазначає А. Мартинов у своїй статті «Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», 5 липня 1991 року під час візиту до Києва, канцлер ФРН висловив свою підтримку М. Горбачову щодо впровадження «новоогарьовського процесу». Такі дії з боку Г. Коля пояснювалися тим, що він переймається з приводу того, чи зможуть нові незалежні держави стати гарантом безпеки та миру в Європі [18, с. 7].

Проте розпад СРСР було вже не зупинити і саме тому 24 серпня 1991 року після проголошення України своєї незалежності, уряду Г. Коля ніщо не залишалося як вибудовувати новий курс східної політики в рамках трансформаційних змін в Європі. Тож вже у жовтні 1991 року міністр закордонних справ Німеччини вперше приїхав до незалежної України. 17 січня 1992 року були нарешті офіційно прийняті дипломатичні відносини між Німеччиною та Україною.

Німецько-українські відносини почали досить-таки швидко розвиватися. Як зазначає А. Мартинов у своїй статті «Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», 18 лютого 1992 року посольство ФРН офіційно було відкрито в Україні. Даний крок став неабияк важливим для нашої держави, адже таким чином Німеччина, будучи лідером на міжнародній арені висловила свою підтримку у розвитку суверенної держави.

До того ж, обидві сторони виявили повагу до кордонів одна одної та повністю визнали їх незалежність [18, с. 8].

Завдяки підтримці з боку важливих та авторитетних європейських країн, вже в середині 1990-х років Україна вважалась невід'ємною складовою міжнародних спільнот. Німеччина вже тоді чітко підтвердила, що співробітництво із нашою державою є головним пріоритетом їхньої зовнішньої політики, і гарантією миру та стабільності в Європі.

1993 рік супроводжувався підписанням ряду важливих угод з боку обох сторін. Як зазначає А. Мартинов у своїй статті «Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», під час ряду важливих зустрічей, які відбулися 15–16 лютого 1993 року у Києві, між Німеччиною та Україною були підписані договори про кооперацію у сфері культури, про здійснення фінансових вкладень, про обмін знаннями задля підвищення обізнаності працівників в різних сферах. Всі ці договори послуговували відправною точкою у створенні міцних двосторонніх відносин [18, с. 11].

Найважливішою подією в рамках німецько-українського співробітництва став приїзд канцлера ФРН Г. Коля до Києва у червні 1993 року. Цей візит був здійснений з метою проведення важливого діалогу, під час якого Г. Коль зазначив, що відносини з Україною його цікавлять набагато більше ніж із Росією. Тоді ж було підписано важливий договір між Німеччиною та Україною, в якому були затверджені усі правові норми обох держав.

До речі, саме Г. Коль відіграв вагомий роль у тому, що Україна відмовилася від ядерної зброї, адже саме Німеччина пообіцяла безпеку та мир нашій державі. Ну і звичайно, тільки у такому разі, Україна змогла б сформувати відносини із Європейським Союзом і підписати з ними угоду про співпрацю. Тож, прийнявши пропозицію Німеччини, вже у червні 1994 року Україна разом з ЄС уклала угоду про співробітництво. З того часу почалися впровадження трансформаційних реформ у всі сфери діяльності України. До цього ж звичайно долучилась Німеччина. Як зазначає А. Мартинов у своїй статті

«Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», вже в грудні 1994 році на офіційній зустрічі ЄС на найвищому рівні, Німеччина запропонувала ряд перетворень в економіці нашої держави [18, с. 13].

Завдяки підтримці з боку Німеччини, Україна активно почала залучатися до діяльності та участі у різноманітних міжнародних форумах. Зокрема, у червні 1996 року тодішній міністр закордонних справ Г. Удовенко отримав можливість долучитися до робочих процесів наради міністрів закордонних справ країн-членів Альянсу, на якій визначалися ключові задачі НАТО.

Як зазначає А. Мартинов у своїй статті «Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», 7 червня 1996 року в рамках зустрічі ЦЄІ відбулася важлива розмова президента України з президентом ФРН щодо створення українсько-німецько-польського діалогу та співпраці в рамках нових реалій. Пришвидженню цього процесу посприяв другий візит, здійснений канцлером ФРН Г. Кодем до Києва 2 вересня 1996 року, коли тільки офіційно було затверджено українську валюту. Даний візит завершився підписанням ще однієї важливої угоди «Про особливий статус німців в Україні» (3.09.1996 р.) [18, с. 15].

Успішна співпраця з Німеччиною допомогла Україні вкотре затвердити свої позиції на міжнародному майданчику. Зокрема, варто відмітити, що наша держава долучилася до діяльності неформального міжнародного об'єднання «Веймарський трикутник», де разом із Німеччиною, Польщею та Францією намагалася допомогти Польщі стати на шлях європейської інтеграції.

Ну і наостанок, не менш важливою подією за правління Г. Коля стало підписання між Україною та НАТО 9 липня 1997 року «Хартії про особливе партнерство».

Проводячи досить потужну зовнішню політику та підтримуючи східноєвропейський вектор співробітництва, Г. Коль відсторонився і перестав звертати увагу та працювати над внутрішніми проблемами в країні, які призвели до вибуху ще однієї економічної кризи та масового безробіття. Як

зазначає Я. Сергієнко у своїй статті «Основні вектори зовнішньої політики об'єднаної Німеччини за часів правління урядів Коля та Шредера», саме проблеми в економіці і посприяли зниженню довіри та авторитету Г. Коля в очах народу. Тож не дивно, що на виборах, які відбулися 27 вересня 1998 року, уряд Г. Коля провалив голосування і віддав своє місце соціал-демократам на чолі із Г. Шредером [25, с. 183].

Отже, підводячи підсумки, можна зазначити, що зовнішньополітична діяльність Г. Коля мало відрізнялася від його попередників. Він так само продовжував займатися вирішенням «німецько-німецько» питання, створивши усі належні умови для того, щоб Німеччина стала одним цілим і йому це вдалося. Крім того, уряд Г. Коля не забував долучатися до діяльності важливих європейських організацій. На цей раз увага була зосереджена на налагодженні співробітництва із НАТО та ООН. Тоді ж якраз ФРН і погодилася брати участь у військових операціях під крилом цих впливових організацій.

Ну і наостанок варто зазначити, що правління Г. Коля припало на період розпаду СРСР і саме тому канцлеру довелося підлаштовувати східну політику під нову реальність, що в нього добре вийшло, адже українсько-німецькі відносини почали дуже стрімко розвиватися і саме завдяки міцній підтримці з боку Німеччини, Україні досить-таки швидко вдалося влитися до європейської діяльності, беручи активну участь у різноманітних об'єднаннях і тим самим вибудовуючи хорошу репутацію на міжнародній арені. До речі, саме уряд Г. Коля розширив коло своїх союзників і зміг просунути свій вплив на такі країни як Словенія та Хорватія, тим самим зберігаючи свої лідерські позиції в Європі.

2.3. Основоположні засади східної політики ФРН канцлера Г. Шредера (1998–2005 рр.)

Після закінчення так званої епохи правління Г. Коля до влади знову повернулися соціал-демократи, але вже на чолі із Г. Шредером. Як зазначає В. Приймак у своїй статті «Прихід до влади в ФРН червоно-зеленої коаліції в

1998 році та перспективи вирішення соціальних проблем в східнонімецьких землях», що за результатами голосування соціал-демократи знову показали, що мають неабияку прихильність серед народу. Про це свідчать дані, згідно яких СДПН отримали 40,9% голосів, а їх червоно-зелена коаліція 6,7%. Тож зовсім не дивно, що 27 вересня 1998 року новим канцлером ФРН став так би мовити «учень» В. Брандта – Г. Шредер [24, с. 193].

Свою політичну програму Г. Шредер представив світу ще 17 квітня 1998 року на конференції в Лейпцигу. Своїм головним завданням на той час ще не обраний уряд, вважав приборкання розбіжностей та дисбалансу, який був між двома частинами Німеччини, котрі на той час вже були об'єднанні, зокрема це стосувалося Сходу Німеччини.

Тож як зазначає В. Приймак в своїй статті «Прихід до влади в ФРН червоно-зеленої коаліції в 1998 році та перспективи вирішення соціальних проблем в східнонімецьких землях», Г. Шредер сформував найважливіші кроки, які необхідно було виконати для подолання проблем, які виникли на східних землях Німеччини. Зокрема, він наголошував на тому, що уряд має покращити ситуацію із роботами, та сільським господарством. Крім цього, новообраний канцлер наголошував на тому, що його уряд буде виділяти кошти на утримання земель.

Таким чином Г. Шредер хотів лише позбутися дисбалансу між двома частинами Німеччини та зробити рівень їх життя набагато кращим, забезпечуючи рівні умови для розвитку. Г. Шредер наголошував на тому, що необхідно оновити усі галузі у східних землях Німеччини і що саме це допоможе покращити як соціальне, так і економічне становище країни загалом. Станом на 1998 рік канцлер провів безліч зустрічей, на яких обговорювалися вкрай гострі питання такі як: безробіття, зміни економіки та соціальної політики, а також продовжували розроблятися шляхи вирішення даних проблем [24, с. 193].

Тобто як ми зрозуміли першочерговим завданням для уряду Г. Шредера було саме вирішення питань в рамках об'єднаної Німеччини. Проте, не варто

забувати, що Г. Шредер був прихильником соціальної демократії та вихідцем СДПН, тож не важко здогадатися, що курс «східної політики» також посідав чільне місце у зовнішньополітичній діяльності канцлера. Як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Зовнішньополітичні орієнтири ФРН у східноєвропейській політиці Г. Шредера (1998–2005pp.)», що у своїй програмі, яка була оприлюднена на тій же конференції в Лейпцигу 17 квітня 1998 року, окрім вирішення питання східних земель Німеччини, Г. Шредер наголошував на спрямуванні свого вектора до європейської інтеграції. Тобто, майбутній канцлер дотримувався позиції, що ЄС має сформувати різні види співпраць із країнами Східної Європи. Ну і звичайно, Г. Шредер закликав очільників різних країн Східної Європи до побудови політичного вектору, який би був спрямований на створення демократичного суспільства [33, с. 239].

20 жовтня 1998 року було оприлюднено договір, який був підписаний між політичними партіями СДПН та Союзом 90. Даний договір зазначав, що в рамках східної політики будуть виконуватися наступні дії: просування європейської інтеграції на Східну Європу, до якої безпосередньо була залучена і сама Німеччина, пришвидшуючи даний процес; посилення співробітництва із Росією та Україною та забезпечення миру та стабільності в цих регіонах.

Східна політика Г. Шредера, як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Зовнішньополітичні орієнтири ФРН у східноєвропейській політиці Г. Шредера (1998–2005pp.)», також була зорієнтована на тому, щоб допомогти таким країнам як Польщі, Чехії, Угорщині, Словаччині, Румунії, Болгарії стати членами Європейського Союзу і тим самим стати сусідами та вірними союзниками для Німеччини [33, с. 241].

Як зазначають О. Гільченко, М. Светлакова, М. Булик у навчальному посібнику «Зовнішня політика країн Європи», що в рамках просування європейської інтеграції на Східну Європу, канцлер Г. Шредер запровадив програму «Агенда (Повістка) 2000», яка містила у собі ряд перетворень, які мають здійснити країни Східної Європи, щоб успішно вступити до ЄС [5, с. 16].

За правління уряду Г. Шредера спостерігалася активна діяльність в рамках НАТО та ООН. Зокрема, в рамках діяльності НАТО, Німеччина почала активно долучатися до військових операцій в Югославії, які відбувалися в 1999 році. Крім цього, Німеччина вирішила брати участь у війні в Косово, через що отримала критику з боку свого народу. Свої ж дії, тодішній уряд пояснював тим, що будучи повноправним членом НАТО, вони мають виконувати обов'язки сповна.

Щоб зберегти свій міжнародний авторитет, Німеччина також продовжувала активно працювати з ООН. Як зазначає Я. Сергієнко у своїй статті «Основні вектори зовнішньої політики об'єднаної Німеччини за часів правління урядів Коля та Шредера», у 2000 році Г. Шредер виступив на конференції «Саміт Тисячоліття», на якому зазначив, що треба запровадити механізми покращення діяльності ООН, а також реформувати Раду Безпеки, оскільки вона не справляється із вкрай несприятливими ситуаціями. Крім того, Г. Шредер, як і його попередник Г. Коль наполягав на тому, щоб саме Німеччина очолила Раду Безпеки ООН, адже вона єдина хто докладає максимум зусиль до роботи цього органу [25, с. 184].

Як вже зазначалося попередньо, уряд Г. Шредера в рамках своєї східної політики виділяли співробітництво саме з Україною та Росією. О. Гільченко, М. Светлакова, М. Булик у навчальному посібнику «Зовнішня політика країн Європи» вказують на те, що з приходом до влади соціал-демократів відносини між Росією та Німеччиною стали дещо натяжними. Зокрема, уряд Г. Шредера був категорично проти надання грошової допомоги РФ, яким до 1998 року з боку Німеччини було надано близько 133 млрд марок. Тобто фінансування з цього періоду надавалося лише на вкрай важливі програми, виконання яких було обов'язковим і підлягало огляду та контролю з боку Німеччини [5, с. 18].

Весною 2001 року спостерігалось потепління відносин між Росією та Німеччиною. В цей період навіть проводилися багаторазові зустрічі, на яких обговорювалися питання з приводу налагодження співпраці в рамках освіти, економіки, культури, політики. Було прийнято рішення про створення

організації, яка б займалась питанням покращення німецько-російських відносин, а також міжнародної програми, яка б сприяла академічній мобільності студентів.

Співробітництво з Україною, яке досить плідно вибудовував Г. Коль, продовжив і новий канцлер Г. Шредер. Зокрема, на той час вже були вибудовані тісні стосунки між виконавчими органами обох держав, тож тепер перед новим урядом поставало завдання налагодити співпрацю між законодавчими органами влади. Як зазначає А. Мартинов у своїй праці «Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. XX століття)», що за сприяння Г. Шредера була створена депутатська група «Об'єднана Європа», яка мала на меті допомогти Україні вступити до ЄС [18, с. 24].

Вкрай важливим для німецько-українських стосунків став приїзд канцлера ФРН Г. Шредера в липні 1999 року до Києва. Саме цей візит, як зазначає С. Сокол у своїй статті «Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному етапі», послугував підписанню ряду важливих договорів, таких як: статут кредитного фонду між Німеччиною та Україною, а також договір про покращення співробітництва в рамках сільського господарства [27, с. 57].

Наступні зустрічі, які відбувалися між урядами України та Німеччини, стосувалися саме побудови народовладдя на теренах України. Починаючи із 24 лютого 2001 року відбувалися постійні візити Г.-У. Клоузе (голови комітету Бундестагу) до Києва, на яких обговорювався майбутній вступ України до ЄС та НАТО. З боку Німеччини, були висунуті поради, які допоможуть нашій країні пришвидшити цей процес. Зокрема, вони наголошували на проведенні суттєвих змін всередині нашій країні, які допоможуть створити демократичну державу.

Через це, вже у червні 2001 року тодішній голова ВРУ І. Плющ завітав до Німеччини, з метою налагодження контактів з парламентом Німеччини і заручення підтримкою німецького уряду, задля вдалого переходу до демократії.

У період з 14–15 лютого 2002 року, як зазначає С. Сокол у своїй статті «Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному

етапі», німецькі депутати здійснили візити до Києва, аби розповісти про те, як мають проходити вибори до парламенту в демократичній державі. І вже 14 вересня 2002 року на засіданні з німецьким фондом К. Аденауера було сформовано чорновий варіант закону про проведення виборів до ВРУ [27, с. 57].

Не менш важливим аспектом, який продемонстрував, що Німеччина є хорошим та впливовим союзником для України, була «Помаранчева революція», яка відбулася в 2004 році на знак підтримки Віктора Ющенка у президентських виборах. Як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Зовнішньополітичні орієнтири ФРН у східноєвропейській політиці Г. Шредера(1998-2005pp.)», уряд Г. Шредера допоміг врегулювати крах всередині нашої країни, який виник в результаті таких масових протестів. Головна мета, яку переслідував канцлер Німеччини – зберегти відносини з Україною та повернути її на шлях до побудови демократичного осередку [33, с. 242].

Повертаючись до європейської інтеграції, варто зазначити, що Німеччині все ж вдалося допомогти країнам Центрально-Східної Європи вступити до ЄС. Тож станом вже на 1 травня 2004 року Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина та Чехія стали повноправними членами Європейського співтовариства. Ця подія вкотре допомогла Німеччині затвердити свій вплив в цих країнах та на міжнародній арені загалом.

2005 рік став завершальним роком перебування Г. Шредера на посаді канцлера ФРН. В цей період відбулися вибори, які тодішній канцлер мав надію перемогти, але не склалося як гадалося. Соціал-демократи за результатами голосування поступилися місцю блоку ХДС/ХСС на чолі із А. Меркель. Тож вже 22 листопада 2005 року до влади прийшла нова коаліція і вперше в історії Німеччини, посаду канцлера обійняла жінка.

Отже, як підсумок слід зазначити, що Г. Шредер будучи прихильником соціал-демократії, продовжував діяти в рамках східної політики, яку успішно проводили його попередники. Тобто він так само займався вирішенням німецьких проблем, а саме намагався врегулювати дисбаланс, який продовжував існувати між двома частинами вже на той час об'єднаної

Німеччини. До того ж, уряд Г. Шредера не забував і про те, що має тримати статус лідера на міжнародній арені, тож можна спостерігати, як активно Німеччина долучалася до процесів європейської інтеграції, до модернізації діяльності ООН та до роботи в рамках Альянсу.

Крім цього, Німеччина продовжувала співпрацю із Україною та Росією. Якщо у випадку з Росією, можна помітити спад у їх відносинах, то з Україною співробітництво навпаки стало більш міцним та результативним. Німеччина вкотре виразила свою підтримку та відданість нашій країні, допомагаючи подолати перешкоди на шляху до європейської інтеграції, побудови демократичного суспільства та вирішити проблеми, які виникли під час масових протестів у 2004 році.

Висновки до 2 розділу

Отже, в 2 розділі нам вдалося проаналізувати східноєвропейську політику ФРН, яка здійснювалася у період з 1974–2005 роки трьома різними канцлерами Г. Шмідтом, Г. Кодем та Г. Шредером. Всі вони мали досить-таки успішну та результативну політичну кампанію.

Г. Шмідту вдалося подолати кризові явища, з якими зіткнулася на той час розділена Німеччина. Завдяки своїм рішучим діям, уряду вдалося подолати безробіття, яке сягало позначки в 1 млн осіб та придушити терористичні акції ФЧР. Через те, що тодішній канцлер ФРН був зосереджений на вирішенні внутрішніх проблем, страждали інші аспекти. Зокрема, відносини із СРСР на той час знову були напруженими через те, що останні почали накопичувати ядерну зброю на своїх територіях, тим самим порушуючи мир та стабільність Європи. Проте і цю проблему Г. Шредеру вдалося вирішити завдяки своїй мудрості. Тодішній канцлер запропонував СРСР направити свої сили на побудову спільного осередки для розвитку промисловості, тим самим Німеччина знову взяла під свій контроль Радянський Союз та не допустила розповсюдження його впливу на країни Східної Європи.

Г. Коль також міг похвалитися своєю успішною політичною діяльністю. Тодішній канцлер завершив процес об'єднання Німеччини, тим самим поставивши крапку у вирішенні «німецько-німецького» питання. Він був першим канцлером ФРН, хто почав вибудовувати відносини вже на той час із незалежною Україною. За його правління було створено потужну договірну базу між Німеччиною та Україною. Зокрема, були підписані договори про кооперацію у сфері культури, про здійснення фінансових вкладень, про обмін знаннями задля підвищення обізнаності працівників в різних сферах. Всі ці договори послуговували відправною точкою у створенні міцних двосторонніх відносин. Крім того, канцлер ФРН допоміг Україні влитися до європейського осередку, залучаючи нашу країну до діяльності різноманітних міжнародних організацій. Ну і звичайно, саме Г. Коль запустив інтеграційні процеси України до ЄС та НАТО, які в подальшому посприяли підписанню договорів про співробітництво нашої країни із цими важливими організаціями.

Г. Шредер по факту продовжував діяльність своїх попередників, виступаючи під крилом соціал-демократів. Його політика також була спрямована на вирішення кризових проблем в об'єднаній Німеччині, зокрема він так само як і Г. Коль стикнувся із безробіттям. До того ж, новообраний канцлер продовжував активно представляти інтереси своєї країни на міжнародній арені, долучаючись до роботи ЄС, НАТО та ООН. Саме за його сприяння більшість країн Центрально-Східної Європи стали повноправними членами Європейської спільноти.

Г. Шредер також продовжував розвивати співробітництво із Україною та Росією, з останньою відносини загострилися. А от з Україною продовжували укладатися ряд важливих договорів та проводитися зустрічі між парламентами, метою яких було закладення фундаменту для побудови демократичної України та проведення реформ, які б пришвидшили процес вступу нашої країни до ЄС.

Тож, можна зазначити, що політика усіх трьох канцлерів була доволі-таки подібною і стосувалася вирішення «німецько-німецьких» питань та побудови міцних зв'язків із країнами Східної Європи.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У СХІДНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРН (2005–2024 РР.)

3.1. Німецько-українські відносини під час правління А. Меркель (2005–2021 рр.)

В 2005 році відбулися передчасні вибори, які передбачали обрання нового канцлера ФРН. Цього разу до влади прийшла представник християнсько-демократичної коаліції та вперше в історії ФРН жінка-канцлер А. Меркель (22 листопада 2005 року). Із самого початку свого правління А. Меркель почала формувати політику спрямовану на східноєвропейські країни, а саме на співпрацю з Україною.

Не дивлячись на те, що А. Меркель стала канцлером ФРН вже у 2005 році, вона не поспішала із візитом до України, оскільки переймалася іншими питаннями пов'язаними із розширенням ЄС. Тож не дивно, що перша зустріч тодішнього президента України В. Ющенко та канцлера ФРН А. Меркель відбулася аж у 2007 році. Проте це не була запланована зустріч, бо як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Україна в Східноєвропейській політиці ФРН (2005–2015рр.)», в той період була організована конференція в Мюнхені, яка мала на меті обговорити безпекову ситуацію в Європі. На цю ж подію були запрошені і лідери обох держав, де вони побачилися вперше. В той період канцлер ФРН не побачила зацікавленості з боку України в європейській кооперації, тому не дивно що вона виступила проти вступу України до НАТО в 2008 році [34, с. 7].

Не варто забувати, що в рамках східноєвропейської політики, уряд А. Меркель разом із Європейським союзом у 2009 році запровадили нову форму співпраці із країнами Східної Європи, які не можуть поки вступити до Європейського співтовариства. Зокрема, як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Нова Східна Європа в суспільно-політичному дискурсі ФРН(2004–2017 рр.)», дана програма дістала назву «Східне партнерство» і мала на меті запровадити

співпрацю з Україною, Молдовою та Білоруссю, проте без їхнього вступу до ЄС [32, с. 302].

2010–2011 роки супроводжувалися посиленням співпраці обох держав в політичній, торговельно-економічній, інвестиційній та інших сферах. Зокрема, як зазначає А. Мартинов у своїй статті «Зовнішньополітичні пріоритети християнство-ліберальної коаліції ФРН», що співпраця в галузі політики була вкрай загострена в цей період через рішення суду в Україні стосовно діла Ю. Тимошенко та Ю. Луценко. Через це навіть на довгий період припинилися зустрічі з канцлером ФРН (після 2010 року А. Меркель відмовлявся їхати до Києва).

В галузі торгівлі та інвестицій ситуація була значно краще, адже в цей період обом сторонам вдалося підписати ряд важливих договорів, а також створити зону вільної торгівлі і посилити ввезення німецьких товарів в Україну [17, с. 163–164].

8 листопада 2011 року РФ та ФРН було запущено процес проходження газу через газопровід Північної Європи. За словами А. Мартинов, які він висловив у своїй статті «Зовнішньополітичні пріоритети християнство-ліберальної коаліції ФРН», дана подія зробила Німеччину вільною від перевезення газу з Росії через територію України. Україну на той період могло зацікавити залучення ФРН та безпосередньо їх коштів до забезпечення процесів транспортування газу територією нашої держави [17, с. 164].

З жовтня 2013 року німецьке керівництво вирішило направити всі свої сили на посилення відносин між ЄС та Україною. Саме тому, з їхнього боку на той час дуже часто лунали пропозиції щодо підписання «Угоди про асоціацію між ЄС та Україною», адже німецькі політики, а саме тодішній міністр закордонних справ Г. Вестервелле бачив як наша країна старанно змінює свою внутрішню політику і намагається вписатися в стандарти, які вимагає Європейське співтовариство.

Але на жаль, 29 листопада 2013 року під час проведення конференції у Вільнюсі підписати так звану угоду між ЄС та Україною так і не вдалося, в результаті чого тодішній президент України В. Янукович стикнувся з великою критикою та непорозумінням з боку німецького уряду.

Кінець 2013-початок 2014 років супроводжувалися жахливими подіями для нашої країни: Євромайдан, загарбання Автономної Республіки Крим, російське вторгнення на наші території. Все це допомогло ФРН усвідомити, що вони геть нічого не знають про Україну, тож тодішній уряд взявся якомога швидше все виправити. Як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Нова Східна Європа в суспільно-політичному дискурсі ФРН(2004–2017 рр.)», що довгий час Німеччина не сприймала Україну як вагомого учасника на міжнародній арені, про нашу країну завжди заходили розмови у розрізі стосунків з іншими країнами. Проте з початком війни, Німеччина змінила своє бачення і рішуче стала на захист України, розуміючи що це повпливає на вкрай важливі сфери життя їхньої держави [32, с. 303].

Тоді ж А. Меркель вирішила допомогти врегулювати українсько-російський конфлікт, ставши медіатором. Вже у березні 2014 року можна спостерігати рішучі дії з боку ФРН до агресора у вигляді прийняття покарань, а саме: заборона на проведення конференцій в рамках «Великої сімки» в РФ, припинення надання віз до країн Європейського Союзу та посилення економічних заборон, котрі негативно повпливали на російський бізнес. Звичайно, що таке рішення вкрай обурило прихильників РФ і супроводжувалося шквалом критики.

До речі, саме в цей складний період Україні все ж вдалося підписати договір з ЄС, який був відкладений з 2013 року. Німеччина ж і надалі продовжувала виступати посередником у врегулюванні українсько-російської війни. Як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Україна в Східноєвропейській політиці ФРН(2005–2015рр.)», що вкінці березня 2014 року тодішній Міністр закордонних справ Ф.-В. Штайнмайер здійснив ряд візитів до гарячої точки в Донецьк, де пропонував шляхи вирішення конфлікту мирними засобами. Вже в

травні 2014 року Міністр закордонних справ ФРН взяв на себе місію вмовити російські війська скласти зброю. Період з червня по серпень 2014 року характеризується багаторазовими зустрічами між урядами обох держав, де обговорювалися ідеї вирішення конфлікту [34, с. 10–11].

В цей період німецькі політичні кола активно виступали з приводу раціональності дій ФРН в рамках українсько-російського конфлікту. Зокрема, як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Нова Східна Європа в суспільно-політичному дискурсі ФРН (2004–2017 рр.)», більшість політиків тоді висували твердження про те, що ФРН не хоче зіпсувати відносини з РФ, але при цьому розуміє важливість збереження суверенності та територіальної цілісності України і тому закликає вирішувати ситуацію виключно мирними дипломатичними шляхами. Крім цього, головним завданням для себе німецький уряд вбачав не допустити поширення пропаганди Росії на країни Європейської спільноти [32, с. 304].

Тобто як ми розуміємо, російсько-німецькі відносини дали тріщину. Г. Харлан у своїй статті «Нова Східна Європа в суспільно-політичному дискурсі ФРН(2004–2017 рр.)» зазначила, що війна в Україні стала поштовхом для уряду Німеччини до реформування безпекової сфери, адже відносини з РФ вже не могли бути пріоритетними. Тобто нова стратегія безпеки мала дати відповідь та реакцію на неприпустимі агресивні дії стосовно суверенної держави України [32, с. 306].

5 вересня 2014 року відбулася зустріч в рамках Нормандської четвірки, яка нарешті здвинула ситуацію з мертвої точки. Тоді вперше з початку російського вторгнення було досягнуто домовленостей з обох сторін і підписано договір про припинення бойових дій, визволення військових з полону та відведення військ. Трохи згодом, у січні 2015 року Німеччина почала надавати фінансову допомогу, аби покращити економічне становище нашої держави.

На початку лютого 2015 року відбувалися багаторазові зустрічі обох сторін (Німеччини та України) задля вирішення українського конфлікту, який почав тільки наростати через недотримання РФ домовленостей та обіцянок. Тоді ж А. Меркель виступила із приголомшливою заявою про те, що вона не хоче псувати

відносини із Росією, але і не допустить розколу Європи. І вкотре зазначила, що Німеччина не буде поставляти зброю Україні, аби не посилити конфлікт, і щоб була змога вирішити його виключно шляхом переговорів.

Незважаючи на те, що 12 лютого 2015 року за сприяння Німеччини знову були підписані домовленості між РФ та Україною, це не призвело до завершення війни, а навпаки сприяло загостренню ситуації та посилення боїв. Проте А. Меркель і тоді закликала продовжувати переговори, аби нарешті дійти консенсусу.

Як зазначає Г. Харлан у своїй статті «Україна в Східноєвропейській політиці ФРН(2005–2015рр.)», що на початку березня 2015 року знову відбулися переговори, на яких сторони намагалися домовитися про відведення техніки РФ з території України. Тоді ж німецька сторона вперше висловила припущення щодо того, що російсько-український конфлікт можна буде поставити на паузу, проте ця ідея була найгіршою з усіх, адже як показує практика такі конфлікти дуже швидко відновлюються [34, с. 14].

В розрізі вирішення конфлікту, Німеччина не забувала допомагати Україні наблизитися до інтеграції з Європейським Союзом. З березня – жовтень 2015 року Україна активно працювала над покращенням Законодавства відповідно до вимог Співтовариства. У квітні 2015 року спостерігається погіршення та посилення бойових дій на Сході України. Тому в цей період можна простежити активацію переговорів між РФ, Україною, Францією та Німеччиною, де зазначалося що вкрай важливо дотримуватися Мінських домовленостей.

Г. Харлан у своїй статті «Нова Східна Європа в суспільно-політичному дискурсі ФРН(2004–2017 рр.)» вказує на те, що війна на Сході України спонукала ФРН до створення у травні 2015 року «Інституту Росії та Східної Європи», оскільки РФ стала перепоною до побудови демократичного суспільства в країнах Східної Європи [32, с. 307].

Вже 22 липня 2015 року за сприяння Німеччини завершився процес затвердження Угоди між ЄС та Україною. Тоді ж український уряд мав змогу

виступити із заявою про те, що війна на Сході України не має бути байдужою для інших і що це трагедія для усією Європи.

Загалом, варто зазначити що німецько-українські відносини з початком російської агресії значно посилювалися. Німеччина почала сприймати нашу країну як вагомий елемент на міжнародній арені. В цей період між двома сторонами посилювалися відносини в торгівлі, економіці, культурі. Як зазначає А. Умланд у своїй статті «Україно-німецькі відносини після Євромайдану: Інституції, особистості, виклики», що після початку війни на Сході України, кількість бізнесів та підприємств, відкритих німцями налічувало до 2500 одиниць. Період 2015-2019 років характеризується високими показниками ввезення німецького товару до України, а також українського товару до Німеччини [31, с. 25–26].

2019 рік можна охарактеризувати як спробою А. Меркель відновити переговорні процеси в рамках «Нормандської четвірки», аби нарешті покласти край війні на Сході України. До того ж, німецький уряд продовжував надавати нам пакети грошової допомоги і станом на 2019 рік було надано близько двох мільярдів євро, аби покращити усі сфери життя нашої країни.

2021 рік супроводжувався посиленням зустрічей між Києвом та Берліном через нарощування військової сили з боку Росії. Як зазначає І. Куса у своїй статті «Відносини Німеччини і України під завісу епохи А. Меркель», з квітня 2021 року почали підніматися питання щодо надання зброї німецьким урядом та відновлення переговорів із РФ. До того ж, в серпні того ж року А. Меркель прибула до Києва, аби провести переговори наприкінці свого правління та підтримати ініціативу проведення конференції в рамках «Кримської платформи».

В цей же період, обидві сторони (Україна та Німеччина) дійшли думки, що все ж таки треба спробувати діяти згідно так званої «формули Штайнмайера» і поєднати її із законодавчою базою України. Наостанок, під час переговорів із А. Меркель, український уряд не впустив можливість обговорити подальший шлях розвитку українсько-німецьких відносин, які погіршилися в результаті будівництва «Північного потоку-2», що свідчило про те, що

Німеччина не відмовилася від постачання російського газу не через територію України [15].

Саме це рішення німецького уряду викликало непорозуміння з боку українців, адже такий вчинок негативно вплинув на нашу державу – зокрема вона зазнала великих грошових втрат. До того ж, складалося враження, що Німеччина грає на два фронти, намагаючись не образити жодну із сторін. Все це призвело до того, що авторитет А. Меркель різко впав в очах українців. Тож не дивно, що 26 жовтня 2021 року А. Меркель офіційно перестала очолювати посаду канцлера ФРН.

Отже, як підсумок слід зазначити, що німецько-українські відносини за часів правління А. Меркель були складними та неоднозначними. На початку можна спостерігати, як новообраний канцлер не підтримує Україну у вступі до НАТО, але з іншого боку, допомагає нашій країні наблизитися до співпраці з Європейським Співтовариством, завдяки підписанню Угоди про асоціацію.

Також не варто забувати, що з початком війни на Сході України, саме А. Меркель виступила як посередник і сприяла та закликала обидві сторони до проведення переговорів та вирішення конфлікту мирними дипломатичними засобами, з цього і стає зрозумілим чому Німеччина відмовилася допомагати нам зброєю.

Проте, не дивлячись на те, що Німеччина начебто і засуджувала дії РФ, запроваджуючи санкції і тд, вона робила це досить делікатно і неодноразово наголошувала на тому, що не хоче руйнувати співпрацю з Росією. Тому не дивно, що обидві сторони підписали Угоду про «Північний потік-2», задля постачання російського газу. Це призвело до того, що Україна лишилася статусу транзитера і понесла серйозні економічні втрати. Тож, наприкінці свого правління А. Меркель зіпсувала свою репутацію та втратила прихильність з боку України, натомість отримавши осуд її дій.

3.2. Позиція Німеччини на початку повномасштабної війни в Україні (з 24 лютого 2022 року)

Повномасштабне вторгнення в Україні стало точкою відліку трансформаційних змін як у зовнішній так і внутрішній політиці Німеччини. Зокрема, Німеччина збагнула, що всі ці роки намагалася побудувати співпрацю з агресором, що не є правильним.

Як зазначає М. Шелемба у своїй статті «Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії», що вже 27 лютого 2022 року О. Шольц (канцлер ФРН), зазначив, що з початком повномасштабного вторгнення Німеччина вирішила передивитися свою політику і відходити від співпраці із РФ. Зокрема, вже тоді Німеччина була готова припинити фінансування військової сфери та відмовитися від купівлі енергетичних ресурсів РФ. А за два дні до повномасштабного вторгнення, Німеччина припинила надавати сертифікати «Північному потоку -2» [36, с. 78].

Redaktions Netzwerk Deutschland у своїй статті «Umfrage zu Krieg in Ukraine: Das denken die Deutschen über Waffenlieferungen und Deutschlands Unterstützung» зазначає, що Німеччина одразу почала діяти рішуче і дала дозвіл іншим країнам на перевезення німецького озброєння для допомоги в Україну. Таке рішення свідчило про те, що ФРН нарешті викоринює політичні мотиви, які простежувалися у їхній політиці з початком Другої світової війни. До того ж, і сам народ активно підтримував українців. До прикладу, 27 лютого 2022 року німецький народ вийшов на марш, аби довести свою підтримку Україні. Всі ці дії означали, що Німеччина готова підтримувати нас у цій війні [50, с. 1].

Не дивлячись на те, що Німеччина з самого початку показала свою позицію та підтримку на бік України, вона все одно не поспішала допомагати і впроваджувати більш жорсткі міри для РФ. Зокрема, Німеччина закривала очі на прохання з боку України, щодо постачання великої кількості зброї і вагалася із прийняттям рішення щодо накладення заборони на ввіз російського газу та нафти, що не могло не подобатися уряду України. Внаслідок цього, були

відкликанні зустрічі із Президентом та канцлером Німеччини, які планувалися у квітні 2022 року.

Проте Німеччина досить швидко визнала свої помилки і вирішила їх виправити. Вже у червні 2022 року, канцлер Німеччини О. Шольц здійснив візит до України разом з іншими впливовими країнами на міжнародній арені – Францією та Італією. В ході візиту, О. Шольц пообіцяв надати ряд такого важливого озброєння як: ППО IRIS-T, реактивних систем залпового вогню Mags II та самохідних гаубиць.

Як зазначає М. Шелемба у своїй статті «Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії», що такі різкі зміни у поведінці німецького уряду неодмінно можна пов'язати із тим, що вони піддавалися тиску з боку інших країн Європи та власного народу, який закликав якомога більше допомагати Україні. До того, ж авторитет самого канцлера О. Шольца почав падати (з початком повномасштабного вторгнення майже третина народу була обурена рішеннями та діями свого канцлера) [36, с. 79].

Не дивлячись на те, що Німеччина готова була запроваджувати покарання у вигляді накладання санкцій на російські енергоносії, вона все ж робила це повільно та обережно, адже розуміла, що такий крок призведе до погіршення економічної ситуації в країні. Вже наприкінці березня 2022 року Німеччина була залежна від російського газу всього на 40%, що не можна не вважати втішним результатом. В цей же час рушійні зміни відбулися і стосовно російської нафти. Зокрема, тоді більшість німецьких підприємств відмовилася від купівлі нафти агресора, тож за даними можна було спостерігати, що залежність спала до 28%.

Відмовившись від енергетичних ресурсів країни-агресора, Німеччина продовжувала активно допомагати Україні. Зокрема, німці докладали зусилля для відновлення та покращення роботи енергетичних установ, які були пошкоджені з початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, як зазначають Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест у своїй праці «Українська призма: Зовнішня політика 2022», що Німеччина дуже відповідально поставилася до надання допомоги і виділила близько 480 електроенергогенераторів, 196 з яких

знаходилися в Україні вже наприкінці 2022 року. До того ж німецьке керівництво вирішило впровадити центр миттєвого реагування щодо надання допомоги Україні, а також надало українцям безповоротну фінансову допомогу у вигляді 1 млрд євро та кредити від KfW, щоб трансформувати та покращити пошкоджені енергетичні системи [2, с. 48].

На жаль, Німеччина так і продовжувала затягувати прийняття рішень стосовно поставки важкого озброєння і тому була ледь не на останньому місці серед країн, які активно допомагали у цьому напрямку. Як зазначає М. Шелемба у своїй статті «Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії», важке озброєння Німеччина не надсилала досить довго, саме тому Україна отримала такого роду допомогу від Німеччини лише у червні 2022 року. Це були зенітні ракетні комплекси, патрони, міни та гранати, а також спорядження для військових та одяг. Танки, яких так потребував та просила Україна на початку повномасштабного вторгнення, Німеччина так і не надіслала, оскільки більшість громадян країни були проти цього рішення [36, с. 80].

У вересні 2022 року під час зустрічі із урядом України, зокрема із тодішнім прем'єр-міністром України – Д. Шмигалем, О. Шольц ще раз зазначив, що не вбачає сенсу в передачі танків для України, натомість пообіцяв постачати системи ППО та інше важливе озброєння. Німецький канцлер стримав свого слова і вже у жовтні 2022 року перші системи ППО прибули в Україну та почали активно застосовуватися в дії.

Такими діями, Німеччина лише хотіла затвердити свій авторитет на міжнародній арені. Як зазначає М. Шелемба у своїй статті «Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії», що Німеччина приймала рішення щодо постачання зброї Україні, спираючись на власні потреби та інтереси. Тобто вона не могла віддати усю потужну зброю Україні, адже мала зберегти щось і для себе у разі нарощування та розповсюдження агресії на їх території [36, с. 81].

Як ми знаємо на початку повномасштабного вторгнення, Україна почала активно діяти і подала заявку на членство в ЄС та НАТО. Тоді ж не обійшлося і без реакції зі сторони німецького уряду. Зокрема, як зазначає М. Шелемба у своїй статті «Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії», що тодішній посол Німеччини в Україні виступила із заявою і зазначила, що Україна зможе отримати позитивну відповідь від Німеччини тільки у тому разі, якщо зможе модернізувати та трансформувати власну політику відповідно до вимог комісії Європейського Союзу. І нагадала, що Німеччина разом із Європейською спільнотою прагне, аби Україна залишалася всенародною та ліберальною державою [36, с. 81].

До заяви України щодо вступу до НАТО, Німеччина також поставилася дуже обережно, але не вкрай категорично, як це було раніше. Зокрема, німецький уряд припускає, що колись Україна стане членом Північноатлантичного Альянсу, але на період війни це неможливо, оскільки в країні нестабільна ситуація і треба приділити увагу в першу чергу відновленню усіх сфер діяльності в країні.

25 жовтня 2022 року О. Шольц виступив зі зверненням до українського уряду, закликавши зосереджувати усі свої зусилля на відбудову країни та реформуванні її внутрішніх складових, адже це стане тільки позитивним аспектом та пришвидшить вступ до міжнародних організацій таких як ЄС та НАТО.

Крім цього, варто зазначити, що Німеччина була однією з тих країн, яка з початком повномасштабного вторгнення була проти створення будь-яких умов на міжнародній арені, задля забезпечення діалогу із країною-агресором. Саме тоді канцлер Німеччини О. Шольц виступив із заявою, що не вбачає потреби вести переговори із лідером РФ, який не готовий іти на поступки і припиняти військові дії на території України.

Наостанок, затверджуючи позицію Німеччини на початку повномасштабного вторгнення, хотілося б зазначити стосовно Стратегії національної безпеки, яку було презентовано 14 червня 2023 канцлером ФРН О.

Шольцем. Як зазначає В. Орлик у своїй статті «Основні стратегії національної безпеки ФРН», що Німеччина в результаті повномасштабного вторгнення та активної допомоги Україні вирішила переглянути власну Стратегію безпеки, додавши вкрай важливі пункти, які стосувалися модернізації політики у сфері енергетики, запровадження санкцій до країни-агресора, посилення таких сфер як оборона та безпека, припинення співпраці із РФ.

До того ж в Стратегії зазначається, що повномасштабне вторгнення Росії дало тріщину у світовій безпеці та спонукає до трансформаційних змін, а саму Росію зазначено як країну, що порушує мир та безпеку на міжнародній арені [21, с. 1–2].

Отже, як підсумок можна зазначити, що Німеччина на початку повномасштабного вторгнення показала свою підтримку Україні, впроваджуючи санкції проти РФ, заборону на імпорт їх енергетичних ресурсів та повну відмову від проведення діалогу із лідером країни-агресора.

Проте, Німеччина впроваджувала дані кроки досить обережно, намагаючись не нанести шкоди власній політичній діяльності та міжнародному авторитету своєї країни. Але як не дивно, саме втрата прихильності та авторитету до німецького уряду та О. Шольца зокрема, спонукала німецький уряд діяти більш жорстко. Тож, можна спостерігати, як Німеччина почала відмовлятися від російського газу та нафти, припинила сертифікацію «Північного Поток-2», створила центри миттєвої допомоги Україні та надала нашій країні допомогу на відновлення пошкоджених енергетичних інфраструктурних об'єктів.

На жаль, дещо залишалось недопрацьованим. Зокрема, Німеччина досить повільно приймала рішення щодо постачання зброї та не вбачала потреби у передачі танків, яких так потребувала Україна. А також досить обережно реагувала на заяви України про вступ до ЄС та НАТО, закликаючи почати модернізувати внутрішню систему та докласти максимум зусиль для відбудови країни.

3.3. Основні пріоритети східноєвропейської політики Німеччини щодо України у 2023–2024 рр.

Через повномасштабне вторгнення пріоритети східноєвропейської політики Німеччини щодо України зосередженні в більшій мірі на військовій сфері. Лідери обох країн здійснюють візити та зустрічі лише з метою обговорення щодо надання допомоги нашій країні, задля сильного відпору проти агресора. До прикладу, 14 травня 2023 року була проведена зустріч із Президентом України та канцлером ФРН, де лідери обох країн виділили основні пріоритети співпраці. Зокрема, варто зазначити, що Німеччина погодилася і надалі допомагати Україні в політичній, фінансовій, гуманітарній та військовій сферах.

Загалом, станом на 2023 рік Німеччина надала досить потужну допомогу. Як зазначається на офіційному інтернет-представництві Президента України, Німеччина вклалась на максимум, надаючи допомогу у військовій сфері. Зокрема, уряд Німеччини пожертвував своїми збереженнями і віддав нашій країні системи протиповітряної оборони, бойові машини, артилерійське спорядження, системи авіаційного спостереження і тд. Крім того, Німеччина надала близько 11 млрд євро фінансової допомоги у 2023 році [28].

Окрім військової допомоги, одним з основних пріоритетів східноєвропейської політики Німеччини щодо України станом на 2023 рік було надання допомоги в гуманітарній сфері та сфері інфраструктури. Зокрема, як зазначається на офіційному інтернет-представництві Президента України, Німеччина активно долучалася до відбудови доріг, мостів та інших пошкоджених об'єктів (особливо тих, які постачають воду та світло) в результаті повномасштабного вторгнення РФ.

До того ж, Німеччина активно залучалася до допомоги безпосередньо українським біженцям, надаючи їм усе необхідне: місце для життя, харчування, виплати [28].

Також, варто додати, що в рамках співпраці з Україною Німеччина виділила не менш важливий пріоритет – як захист інтересів України на

міжнародній арені. Тобто це означає, що Німеччина допомагає нам добитися справедливості та засудити тих, хто причетний до війни. Німеччина також продовжує впроваджувати покарання для країни-агресора у вигляді накладання грошових виплат. Німецький уряд погодився, що в рамках східноєвропейської політики щодо України необхідно приділяти увагу ще й створенню процесів, які б могли швидко надавати компенсацію тим, хто постраждав від російської агресії. Вже 16 травня 2023 року був представлений Міжнародний реєстр збитків, який допоміг урегулювати ці процеси.

Не менш важливим пріоритетом в рамках східноєвропейської політики Німеччини щодо України є розвиток та налагодження співпраці в економічній сфері. Не дивлячись на повномасштабне вторгнення, німецькі підприємства залишаються активними суб'єктами в українській промисловості, тим самим допомагають відновлювати економіку нашої країни. Крім того, німецькі підприємства активно допомагають у відновленні та відбудові нашої країни.

Німеччина, як активний учасник на міжнародній арені серед головних пріоритетів також виділила – допомогу та координацію України у вступі до ЄС та НАТО. Зокрема, як зазначається на офіційному інтернет-представництві Президента України, Німеччина спостерігає за даною ситуацією і надає вагомі підказки щодо реформування основних сфер діяльності відповідно до вимог організацій, а також позитивно сприйняла створення Комісії Україна – НАТО, адже на думку німецького уряду це тільки покращить співпрацю між нашою країною та Альянсом [28].

В рамках пріоритету «допомога у військовій сфері» Німеччина пішла на важливий крок. Зокрема, як зазначає Dnipropetrovsk investment agency у своїй статті «Потужна допомога і підтримка Німеччини для України», що Німеччина разом із Польщею станом на 2023 рік вирішили створити центр, який би ремонтував техніку, яка була пошкоджена в результаті бойових дій в Україні. Вже в липні даний центр почав працювати в одному із містечок Польщі [23].

Також варто відзначити, що в рамках впровадження східноєвропейської політики Німеччини щодо України, німецький уряд виділив ще один пріоритет

– надання грантів нашій країні. В даному випадку, усі гранти які надавалися протягом 2023 року, як-от 1,4 млрд євро були витрачені на відновлення нашої країни. Німеччина не забувала і надавати гуманітарну допомогу. До прикладу, у 2023 році Німеччина виділила близько 381 млн євро на їжу, генератори для забезпечення світла та намети. Все це було надано в першу чергу тим, хто найбільше постраждав від країни-агресора та втратив все.

Важливим пріоритетом станом на 2023 рік у співпраці між Німеччиною та Україною залишилася співпраця в галузі торгівлі. За даними, німецькі підприємства активно співпрацюють із Дніпром. За період повномасштабного вторгнення, вивіз товару (від олії до мебельних виробів) із Дніпра до Німеччини перетнув аж 180 мільйонів доларів, і більше ніж 200 підприємств активно залучилися до співпраці із даним містом.

Як вже зазначалося раніше, Німеччина також вбачала, що допомога у відновленні об'єктів енергетики є важливим пріоритетом в рамках східноєвропейської політики щодо України. Видавництво УКРЕНЕРГО у своїй статті «Німецький банк розвитку KfW виділяє «Укренерго» 24 млн євро для відновлення пошкодженої ракетними атаками підстанції» доводить до відома, що вже 29 грудня 2023 року між Укренерго та німецьким банком KfW було підписано угоду на допомогу близько 24 мільйонів євро, яку було б спрямовано на реставрацію станції в західному регіоні України [19].

У 2024 році Німеччина додала нові пріоритети до співпраці з Україною, виходячи із викликів які постали перед обома державами. Зокрема, було спрямовано зусилля на допомогу українським біженцям, а особливо тим, хто отримав тимчасовий захист в Німеччині. Загалом, як зазначає видавництво РБК Україна у своїй статті «Зміни для українських біженців в Німеччині у 2024 році», що німецький уряд у 2024 році вирішив переглянути виплати, умови роботи та перебування українських біженців в Німеччині. Правила для українських біженців вирішили зробити більш жорсткішими, надаючи грошове покарання та повне скасування виплат тим, хто відмовляється працювати [9].

Проте є і позитивні моменти, зокрема німецький уряд у 2024 році пообіцяв підвищити виплати для українських біженців десь на 12%, аби покращити їх рівень життя в чужій країні. Окремо будуть підвищувати виплати для купівлі усього необхідно для дітей, які ходять до школи (обіцяють також збільшити на 12%), аби вони були на рівні із усіма іншими учнями.

Видавництво РБК Україна у своїй статті «Зміни для українських біженців в Німеччині у 2024 році» зазначило, що в рамках допомоги українським біженцям, Німеччина також вирішила покращити діяльність центру зайнятості, який би допомагав вчасно та ефективно вирішувати проблеми українців, зокрема допомагати їм у пошуці роботи [9].

Не забула у 2024 році Німеччина і про головний пріоритет – співпраця у військовій сфері. М. Nienaber у своїй статті «Germany Expects EU Deal on Ukraine Aid Package, Even Without Hungary», вказала на те, що німецький уряд на чолі із канцлером О. Шольцем пообіцяв у 2024 році надати Україні близько 8 мільярдів євро, аби закрити усі військові потреби для нашої країни [44].

Як зазначає І. Гамалій у своїй статті «Подвоєння військової допомоги для України у 2024 році», рішення щодо надання досить немаленької фінансової допомоги для військової сфери у 2024 році було прийняте через те, що наші військові не мають чим оборонятися. До того ж, такий крок свідчить про те, що Німеччина готова подати свою руку та підтримати Україну у даній війні [4].

Окрім фінансової складової, Україна неабияк потребує і допомоги у наданні озброєння. Тож Німеччина в рамках того ж пріоритету – співпраці у військовій сфері, у 2024 році має намір побудувати підприємство Rheinmetall AG в Україні. S. Marsh у своїй статті «Rheinmetall to produce first armored vehicles in Ukraine in 2024», вказує на те, що відоме німецьке підприємство із вироблення зброї Rheinmetall AG висловило намір про виготовлення броньованої техніки в Україні, а саме броньованих транспортних машин під назвою «Лисиця» та машин для бойових дій [42].

Також, як зазначає видавництво TAGESPIEGEL у своїй статті «Запланована допомога Україні від Німеччини у 2024 році», в рамках

співробітництва із Україною, Німеччина має намір у 2024 році провести навчання для наших військових, аби покращити їх навички та роботу. До того ж, німецький уряд нарешті пообіцяв надати Україні танки Leopard та багато іншої необхідної військової техніки [8].

Ну і на останок, варто зазначити про те, що бюджет Німеччини на 2024 рік якраз затверджувався, враховуючи усі пріоритети співпраці із Україною. Німеччина готова допомагати Україні, аби придушити країну-агресора. Проте, ходять чутки начебто Німеччина хоче знову впровадити гальма в боргах, які здійснюються відповідно до Конституції країни, але як зазначає Є. Жуков у своїй статті «Німецький бюджет-2024: допомога Україні не скоротиться», діючий канцлер Німеччини О. Шольц запевнив, що вони готові на час повномасштабного вторгнення Росії відмовитися від даної умови, надаючи допомогу Україні до останнього [7].

Отже, як підсумок слід зазначити, що в рамках впровадження Німеччиною східноєвропейської політики щодо України були виділені основні важливі пріоритети, виходячи із потреб нашої країни. Оскільки повномасштабне вторгнення з кожним роком посилюється, а не вщухає, Німеччина чітко дала зрозуміти, що 2023–2024 роки будуть побудовані на посиленні співпраці у військовій, економічній, енергетичній та гуманітарній сферах. Зокрема, Німеччина активно надає як фінансову допомогу, так і надсилає зброю, а також висунула пропозиції щодо впровадження навчань для наших військових та будівництва броньованої техніки в Україні.

В гуманітарній сфері Німеччина активно виділяє кошти для закупівель усього необхідного для тої частини населення, яка найбільше постраждала в результаті агресії Росії. До того ж, німецький уряд намагається допомагати й українським біженцям, які перебувають у їхніх країні, надаючи їм усі умови для комфортного життя.

В економічній сфері обидві країни продовжують плідно працювати, німецькі підприємства залишаються нашими надійними партнерами, тим самим відновлюючи економіку України.

Ну і наостанок варто зазначити про те, що Німеччина долучається до відновлення енергетичної інфраструктури, надаючи пакет допомоги та закупаючи генератори, аби наша країна не залишилася без світла.

Висновки до 3 розділу

Отже, в 3 розділі нам вдалося з'ясувати, що східноєвропейська політика Німеччини у період з 2005 року і до сьогодні мала і має українським вектор.

Проаналізувавши діяльність першої жінки-канцлера Німеччини А. Меркель, стало зрозуміло, що німецько-українські відносини переходили із крайнощів в крайнощі. Зокрема, на початку правління А. Меркель спостерігалася певна байдужість до нашої країни (про це навіть свідчить пізня зустріч із тодішнім Президентом України та негативне ставлення щодо вступу нашої країни до ЄС та НАТО), яка зі зміною ситуації в нашій країні переросла у зацікавленість. З початком війни, німецький уряд активно долучався до врегулювання конфлікту, виступаючи посередником та організовуючи зустрічі в рамках так званої «Нормандської четвірки» між Україною та Росією та закликаючи до підписання спільних домовленостей. Тоді вперше можна було побачити рішучі дії Німеччини щодо Росії – застосування санкцій і тд. Але не дивлячись на допомогу нашій країні, Німеччина дуже толерантно ставилася до країни-агресора та продовжувала будівництво «Північного Поток-2», боячись втратити та повністю знищити із нею відносини. Тож, не дивно, що наприкінці правління А. Меркель, німецько-українські відносини стали напруженими, а авторитет до тодішнього канцлера Німеччини знизився.

З початком повномасштабного вторгнення та приходом до влади нового канцлера Німеччини О. Шольца, Німеччина одразу почала впроваджувати санкції, відкидала можливість проведення переговорів із країною-агресором та відмовилася від енергопостачання Росії. Проте, не дивлячись на це, німецький уряд досить повільно приймав рішення щодо постачання озброєння Україні, пояснюючи це тим, що громадяни їх країни проти. Німеччина навіть не дуже й

підтримала нашу заявку щодо вступу до ЄС та НАТО, аргументуючи це тим, що зараз Україні потрібно думати над відбудовою країни та закінченням війни.

Проте, коли авторитет та прихильність до діючого німецького уряду на чолі із О. Шольцем стала падати, Німеччина одразу почала діяти, надаючи нам необхідну зброю, впроваджуючи ще більш жорстокіші міри проти країни-агресора та надаючи фінансову допомогу, а також долучатися до відбудови вкрай важливих об'єктів інфраструктури.

Ну і наостанок, варто зазначити, що 2023–2024 роки в рамках співпраці з Україною супроводжувалися впровадженням важливих кроків в таких напрямках як: військова, гуманітарна, енергетична та економічна сфери. Німеччина продовжує надавати фінансову допомогу для наших військових та військового озброєння, а також планує виготовляти техніку безпосередньо в Україні. До того ж, німецький уряд виділяє кошти і для відбудови підстанцій, які були пошкоджені в результаті бойових дій (навіть було укладено угоду про співпрацю в цій сфері між Укренерго та KfW). Німеччина також не забуває і про виділення гуманітарної допомоги для потребуючих та підтримує українських біженців, надаючи їм соціальні виплати, пропозиції про роботу та навчання, житло.

Економічна сфера також відновлювалася завдяки тому, що німецькі підприємства продовжували співпрацювати із нами, ввозячи до своєї країни товари українського виробництва: від олії до мебельних товарів.

Тож, можна підсумувати, що Україна дійсно посідала і продовжує посідати важливе місце в рамках східноєвропейської політики Німеччини, адже як за правління А. Меркель, так і за правління О. Шольца, Німеччина продовжує докладати максимум зусиль задля допомоги нашій країні у завершенні війни.

ВИСНОВКИ

Східноєвропейська політика Німеччини у період з 1969–2024 рр. мала різні стадії розвитку та різних виконавців, проте єдиним, що залишалося спільним під час впровадження даної політики – це мета, яка полягала у створенні мирного та безпечного для існування європейського середовища із демократичними цінностями.

В результаті ґрунтовного аналізу теми «Східна політика ФРН (від середини ХХ ст. – до сьогодення)» та згідно виконаних завдань та мети дослідження можна зробити наступні висновки:

1) Шлях В. Брандта – так званого засновника «Нової східної політики» від емігранта до канцлерства в ФРН був досить насиченим, адже більшу половину життя він провів в еміграції, тікаючи від комуністичних проявів тодішнього керівника ФРН. За цей час В. Брандту вдалося попрацювати журналістом, очолювати підпільні організації для прихильників соціал-демократії, обіймати високі посади такі як бургомістр Західного Берліну, та нарешті дійти до омріяної посади – канцлера ФРН, під час якої йому вдалося запустити процес трансформаційних змін в країні.

2) «Нова східна політика» В. Брандта спричинила рушійні зміни у зовнішній політиці Німеччини. Зокрема, канцлер одразу приступив до налагодження відносин із країнами Радянського Союзу та іншими країнами Східної Європи, які були під впливом СРСР – Польщею, Чехословаччиною, Угорщиною і т. д. Німеччина нарешті змирилася та прийняла результати, які були висвітлені наприкінці Другої світової війни, а саме німецький уряд визнав післявоєнні кордони по лінії Одер – Нейсе. До того ж, Німеччина активно долучалася до участі в європейських організаціях, зокрема було докладено максимум зусиль до початку процесу інтеграції до ЄЕС. Наостанок варто додати, що саме за сприяння В. Брандта, німецько-німецьке питання нарешті зійшло з мертвої точки.

3) Ключі до успішної реалізації «Нової східної політики» В. Брандта полягали у тому, що канцлер був сміливим та дотримувався свого слова, чітко

формулював проблему та шляхи її вирішення. До того ж, програма миру, яку раніше презентував уряд США – стала взірцем для політичної діяльності В. Брандта. Тодішній канцлер в рамках своєї політики не намагався змінити керівників уряду країн, з якими хотів налагодити співробітництво, а навпаки діяв виходячи із ситуації. Найважливішим секретом успіху було те, що В. Брандт заручився підтримкою вагомих акторів на міжнародній арені – США, Франції. Все це призвело до того, що такі країни як Франція, Велика Британія, Корея використовували засади «Нової східної політики» у своїй зовнішньополітичній діяльності.

4) Зовнішньополітична діяльність в рамках «Східної політики» Г. Шмідта полягала в наступному. Канцлер продовжував політичну діяльність, прокладену його попередником – В. Брандтом. Проте на цей раз перед новообраним канцлером постали питання масштабного характеру – економічна криза, тероризм з боку ФЧР, які Г. Шмідту успішно вдалося подолати завдяки своїм прагматичним поглядам (за що він пізніше отримав звання «Людина року»). Але в деяких моментах Г. Шмідт програвав своєму попереднику, а саме в цей час спостерігається пригнічення відносин із СРСР, через нарощування останньою ядерної зброї.

Політична ж діяльність Г. Коля в рамках східноєвропейської політики була більш позитивною та насиченішою, адже його правління припало на трансформаційні зміни в європейському суспільстві, а саме розпад СРСР та проголошення незалежності України (канцлер вправно пристосувався до нових умов і активно почав розвивати двостороннє співробітництво з нашою країною). До того, ж саме за сприяння Г. Коля відбулося об'єднання Німеччини, до якого так прагнули його попередники.

5) Основоположні засади «Східної політики» Г. Шредера будувалися на тому, що канцлер намагався врегулювати дисбаланс між двома частинами об'єднаної Німеччини, шляхом вирішення питань із безробіттям, крахом економіки та сільського господарства у Східній частині Німеччини. До того ж, новообраний канцлер активно долучався до процесів європейської інтеграції,

висуваючи ідею про створення різного роду співпраці із Співтовариством. Ну і наостанок, Г. Шредер приділяв значну увагу відносинам із Україною, допомагаючи їй будувати шлях до європейської інтеграції та вирішувати внутрішні проблеми такі як Помаранчева революція.

6) Німецько-українські відносини за часів правління А. Меркель були досить неоднозначними. З одного боку Німеччина активно долучалася до вирішення конфлікту на Сході України, виступаючи посередником в переговорах та заохочуючи до вирішення конфлікту мирним шляхом (підписуючи угоди та залучаючись до діалогу в рамках «Нормандської четвірки»), а з іншого боку німецький уряд на чолі А. Меркель засуджував Україну у прагненні до вступу в ЄС та НАТО. До того ж, не дивлячись на активну участь у вирішенні українсько-російського конфлікту, Німеччина діяла досить обережно, боячись втратити відносини із країною-агресором, тому не дивно що вона продовжувала будівництво «Північного Поток-2».

7) Позиція Німеччини на початку повномасштабного вторгнення була дещо слабкою. Німецький уряд начебто і засуджував дії Росії та впроваджував санкції, але тим не менш робив це повільно і ще й до того ж вагався із постачанням зброї для нашої країни, проте внутрішній та зовнішній тиск на Німеччину зробив свою справу. Тож вже у період з 2023–2024 рік спостерігається як О. Шольц спрямовує усі зусилля на посилення співпраці з Україною в таких сферах як економіка, енергетика, торгівля, військова та гуманітарна сфери, а також нарешті відкинув такий варіант як ведення переговорів із Росією.

Отже, можна ще раз підсумувати, що «Східна політика» Німеччини була і продовжує бути своєрідною політикою розрядки, в рамках якої налагоджуються відносини із ключовими країнами Східної Європи – наразі найважливішим вектором співпраці, виходячи із геополітичної ситуації, для Німеччини є Україна. Ну і звичайно, варто додати, що «Східна політика» також сприяє миру та злагоді на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брусиловська О. І. Німецький чинник посткомуністичної трансформації країн Східної Європи. *Буковинський журнал*. 2007. № 1. С. 95 – 103.
2. Бурейко Н., Максак Г., к.політ. н. Шелест Г. Українська призма: Зовнішня політика 2022 : аналітичне дослідження. Київ : ТОВ «Вістка», 2023. 308 с.
3. Веклюк М. Концептуальні основи «Нової Східної політики» канцлера Г. Шредера. *Міжнародний науковий вісник*. 2020. Вип. 2(22). С. 65 – 79.
4. Гамалій І. Подвоєння військової допомоги для України у 2024 році. LB.UA. URL:https://lb.ua/society/2023/11/13/584034_glava_minoboroni_frn_pidtverdiv.html
5. Гільченко О. Л., Светлакова М. А., Булик М. В. Зовнішня політика країн Європи. Частина 1: навч. посіб. Маріуполь: МДУ, 2021. 156 с.
6. Дзюба О. А. Формування позитивного культурного іміджу країни(на прикладі Німеччини). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. Вип. 5. С. 218 – 236.
7. Жуков Є. Німецький бюджет-2024: допомога Україні не скоротиться. DW. URL:<https://www.dw.com/uk/nimeckij-budzet2024-dopomoga-ukraini-ne-skorotitsa/a-67713116>
8. Запланована допомога Україні від Німеччини у 2024 році. TAGESSPIEGEL. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-nimechchyna-dopomoha-ukrayina-viyna-pistorius/32790302.html>
9. Зміни для українських біженців в Німеччині у 2024 році. РБК Україна. URL:<https://visitukraine.today/uk/blog/3166/pidvishhennya-viplat-pris>

[koreni-posuk-roboti-ta-inse-yaki-zmini-cekayut-na-bizenciv-u-nimeccini-u-2024-roc](#)
[i](#)

10. Каракуц А. М. Зовнішня політика Німеччини наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. *Наукові праці. Історія*. 2010. Вип. 116. С. 86 – 90.
11. Кармазіна М. С. Іпостасі Європи (до якої ми прагнемо) : аналіз рефлексій Президента України упродовж 445 днів повномасштабної російської агресії проти України (24 лютого 2022 р. – 14 травня 2023 р.). *Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави*: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 17–19 травня 2023 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 946 с.
12. Кондратюк С. В. Європейська політика об'єднаної Німеччини: монографія. Київ: Профі центр, 2008. 264 с.
13. Кудряченко А. І. Європейська політика ФРН (1970–1990): монографія. Київ: Наукова думка, 1995. 240 с.
14. Кудряченко А. І. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин: монографія. Київ: Фенікс, 2011. 632 с.
15. Куса І. Відносини Німеччини і України під завісу епохи А. Меркель. UIFuture. URL : <https://uifuture.org/reports/vidnosyny-nimechchyny-ta-ukrayiny-pid-zavisu-epohy-merkel/>
16. Мартиненко А. «Нова східна політика Віллі Брандта». Лібнет. URL: http://lib-net.com/content/9966_Nova_shidna_politika_Villi_Brandta.html
17. Мартинов А. Ю. Зовнішньополітичні пріорітети християнство-ліберальної коаліції ФРН. *Україна. Європа. Світ*. 2013. № 11. С. 161 – 169.
18. Мартинов А. Ю. Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. ХХ століття): брошура. Київ: Інститут історії НАН України, 2000. 88 с.

19. Німецький банк розвитку KfW виділяє «Укренерго» 24 млн євро для відновлення пошкодженої ракетними атаками підстанції. УКРЕНЕРГО. URL:

<https://ua.energy/zagalni-novyny/nimetskyj-bank-rozvytku-kfw-vidilyaye-ukrenergo-24-mln-yevro-dlya-vidnovlennya-poshkodzhenoji-raketnymi-atakamy-pidstantsiyi/>

20. Нова східна політика Віллі Брандта і європейська інтеграція. Лібер.ЮА. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/europe/8.pdf>

21. Орлик В. Основні стратегії національної безпеки ФРН. *Центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*. 2023. С. 1–5.

22. Підлуцький О. Віллі Брандт: політик, який став великим схиливши коліна. ZN,UA. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/villi_brandt_politik_yakiy_stav_velikim_shilivshi_kolina.html

23. Потужна допомога і підтримка Німеччини для України. Dnipropetrovsk investment agency. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%dl%97na-otrimuye-vid-nimechchini-potuzhnu-dopomogu-i-pidtrimku-na-vsix-rivnyax/>

24. Приймак В. П. Прихід до влади в ФРН червоно-зеленої коаліції в 1998 році та перспективи вирішення соціальних проблем в східнонімецьких землях. *Наукові праці ЗНУ*. 2016. Вип. 45. С. 192 – 194.

25. Сергієнко Я. Ю. Основні вектори зовнішньої політики об'єднаної Німеччини за часів правління урядів Коля та Шредера. *Наукові праці ЗНУ*. 2016. Вип. 45. С. 181 – 186.

26. Скакун М. Пріоритети зовнішньої політики ФРН. Актуальні проблеми політології: матеріали наукової конференції/ уклад. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: кафедра правових наук та філософії, 2017. С. 260 – 265.

27. Сокол С. М. Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному етапі. *МАГІСТЕРІУМ*. 2007. Вип. 28. С. 55 – 58.

28. Спільна декларація України та Німеччини від 14 травня 2023 р. / Президент України. *Офіційне інтернет-представництво*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ukrayini-ta-nimechchini-82893>
29. Стельмах С. Які уроки винесли німецькі соціал-демократи зі своєї Ostpolitik?. IQ. URL: <https://iq.net.ua/iaki-uroki-viniesli-nimietski-sotsial-diemokrati-zi-svoieyi-ostpolitik/>
30. Степанов В. Бундестаг і зовнішня політика ФРН. *Політика і час*. 2005. № 8. С. 50–57.
31. Умланд А. Україно-німецькі відносини після Євромайдану: Інституції, особистості, виклики. *Хвиля*. 2021. С. 1–23.
32. Харлан Г. «Нова Східна Європа» в суспільно-політичному дискурсі ФРН(2004–2017 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2018. Вип. 27. С. 295 – 313.
33. Харлан Г. Зовнішньополітичні орієнтири ФРН у східноєвропейській політиці Г. Шредера(1998–2005рр.). *Український історичний збірник*. 2014. Вип. 17. С. 235 – 243.
34. Харлан Г. Україна в Східноєвропейській політиці ФРН(2005-2015рр.). *Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2016. Вип. 25. С. 86 – 106.
35. Харченко І.І. Об'єднання Німеччини: передумови та етапи процесу (1989–1990 рр.): автореферат дис. канд. іст. наук: 07.00.02. Запоріжжя, 2002. 19 с.
36. Шелемба М. Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. *Вісник УНУ*. 2022. Вип. 2 (29). С. 77 – 86.
37. Щупак І. Я. Канцлерство В. Брандта: від конфронтації до розрядки. Рудruchnik. URL : https://pidru4niki.com/86491/politologiya/kantslerstvo_brandta_konfrontatsiyi_rozryadki

38. Annalena Staudte-Lauber. SPD. Stichwort. – München, 1993. 118 p.
39. Hoffman Oliver. Weiterer Abruf aus Rheinmetall-Rahmenvertrag: Ukraine erhält Artilleriemunition – Auftragswert im dreistelligen MioEUR-Bereich. RHEINMETALL.URL:
<https://www.rheinmetall.com/de/media/news-watch/news/2023/12/2023-12-18-rheinmetall-abruf-rv-artillerie-155mm>
40. Kieninger S. Fifty years since Ostpolitik. How Willy Brandt's diplomacy transformed Europe. AGI. URL:
<https://americangerman.institute/2019/10/fifty-years-since-ostpolitik-how-willy-brandts-diplomacy-transformed-europe/>
41. Kieninger S. The secret side of Ostpolitik. Wilson Center. URL:
<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/the-secret-side-ostpolitik>
42. Marsh S. Rheinmetall to produce first armored vehicles in Ukraine in 2024. REUTERS. URL:
<https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/rheinmetall-produce-first-armored-vehicles-ukraine-2024-report-2023-12-01/>
43. Merseburger P. Willy Brandt 1913–1992. Visioner und Realist: Lernprogramm. Sruttgart, 2002. 317 p.
44. Nienaber M. Germany Expects EU Deal on Ukraine Aid Package, Even Without Hungary. Bloomberg. URL:
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-12-28/germany-sees-eu-deal-on-ukraine-aid-package-even-without-hungary>
45. Palmer H. What Helmut Schmidt meant to Germany and the World. SPIEGEL. URL:
<https://www.spiegel.de/international/germany/helmut-schmidt-was-a-father-figure-for-germany-a-1062438.html>
46. Reagan R. Joint Statement Following Discussions With Chancellor Helmut Schmidt of the Federal Republic of Germany. Presidential library & museum. URL:

<https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/joint-statement-following-discussions-chancellor-helmut-schmidt-federal-republic>

47. Security peace and overcoming walls – Ostpolitik and policy on Germany 1955-1989. Willy Brandt online biografie. URL:

<https://www.willy-brandt-biography.com/politics/ostpolitik/>

48. Steinmeier F. The life and legacy of Helmut Schmidt. World economic forum. URL:

<https://www.weforum.org/agenda/2015/11/the-life-and-legacy-of-helmut-schmidt/>

49. The Federal Chancellor. Helmut Schmidt. Overcoming economic crises. Bundeskanzler. URL:

<https://www.bundeskanzler.de/bk-en/chancellery/federal-chancellors-since-1949/helmut-schmidt>

50. Umfrage zu Krieg in Ukraine: Das denken die Deutschen über Waffenlieferungen und Deutschlands Unterstützung. Redaktions Netzwerk Deutschland. 2022. URL:

<https://www.rnd.de/politik/umfrage-zu-krieg-in-ukraine-das-denken-die-deutschen-ueber-waffenlieferungen-und-deutschlands-ZGCED4DYHONWSLRH2YA76T3TQU.html>.

51. Unger C. Tagungsbericht: Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response. H/Soz/Kult. URL:

<http://www.hsozkult.de/conferencereport/id/fdkn-119811>

52. Wentker H. Helmut Kohl als Deutschlandpolitiker: Vom Regierungswechsel zum Zehn-Punkte-Programm. Deutschland archiv. URL:

<https://www.bpb.de/themen/deutschlandarchiv/254773/helmut-kohl-als-deutschlandpolitiker-vom-regierungswechsel-zum-zehn-punkte-programm/>